

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za arheologiju

Ivana Lučića 3

Valentina Maloča

PARENTIUM – ANTIČKI GRAD I SPOMENICI

Magistarski rad

Mentor: Dr. sc. Iva Kaić, v. asist.

Zagreb, 2017. godina.

Sadržaj:

1. Uvod.....	3
2. Dolazak Rimljana u Istru	4
3. Osnutak porečke kolonije (<i>Colonia Iulia Parentium</i>)	5
3.1. Problematika vezana uz vrijeme nastanka kolonije <i>Parentium</i>	5
4. Centurijacija agera	6
5. Urbani raster.....	10
6. Ceste.....	11
7. Forum.....	13
8. Hramovi	14
9. Rimski i Histarski božanstva	18
10. Pad moći Rimskog Carstva	20
11. <i>Comitium Coloniae Iuliae Parentium</i>	20
12. Nekropole	22
13. Crkvena organizacija.....	25
13.1. Najpoznatiji porečki biskupi	26
13.2. Biskup Mauro.....	26
13.3. Biskup Eufrazije.....	29
14. Građevine koje su prethodile Eufrazijevoj bazilici	31
14.1. Prvobitni oratorij	31
14.2. Predeufrazijeva bazilika.....	35
15. Eufrazijeva bazilika.....	37
16. Mozaici na vanjskim zidovima	43
17. Mozaici u unutrašnjosti bazilike	43
18. Ostale sakralne građevine na području Poreštine.....	52
19. Komplex Lorun i Červar.....	57
19.1. Vila Červar Porat.....	59
20. Kraj rimske vladavine	60
Zaključak.....	61
Popis ilustracija	62
Popis izvora	67
Popis literature.....	67

Sažetak i ključne riječi	73
Abstract and key words	73

1. Uvod

Grad Poreč je smješten na zapadnoj obali Istre, između rijeke Mirne i Limske drage. Iako ne postoje pouzdani podatci iz kojih bi se moglo zaključiti kada je naselje točno nastalo, sačuvani arheološki nalazi svjedoče da je ovo područje bilo naseljeno još od prapovijesti, a nešto gušće od željeznog doba.¹ Na brojnim brežuljcima i uzvisinama u užoj okolici Poreča nalaze se ostatci prapovijesnih utvrda, svetišta i nekropola koji dokazuju da je to područje tijekom 1. tisućljeća. pr. Kr. bilo intenzivno naseljeno.²

Slika 1 – Poreč (izvor: I. Matejčić, *Eufrosiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 20.)

¹ .E. Poropat, *Poreč*, Sušačka revija 70/71, 2010. Dalje u tekstu: E. Poropat 2010.

² M. Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, Beograd 1957, 1. Dalje u tekstu Prelog 1957.

Nakon velikog oštećenja grada u Drugom svjetskom ratu, u Poreču se počinju vršiti arheološka iskapanja na javnim građevinama. U novije vrijeme su provedena brojna arheološka istraživanja, a nova i važna saznanja su otkrivena na južnom tornju, forumu i biskupskom kompleksu.³ Ipak, zbog dugotrajnog kontinuiteta življenja i izgradnje stambenih objekata kroz stoljeća, na nekim mjestima nije uvijek moguće provesti istraživanja, pa arheolog Vladimir Kovačić nije u krivu kada kaže da je Poreč "jedan od najistraženijih rimskih gradova u Hrvatskoj, i paradoksalno, jedan od najmanje poznatih" (Slika 1).⁴

2. Dolazak Rimljana u Istru

U 2. stoljeću pr. Kr. nakon prodora Rimljana, završava život prapovijesnih naroda na tlu Istre i počinje novo povijesno razdoblje, u kojem se javlja i Poreč kao jedna od novoosnovanih kolonija.⁵

Rijetki sačuvani podaci o životu tih starih naselja od polovice 2. stoljeća pr. Kr. pa do prvih desetljeća nove ere, pokazuju da je proces romanizacije i urbanizacije Istre bio polagan i da se tek u vrijeme Carstva može govoriti o punoj stabilizaciji novih oblika ekonomsko – društvenog života, i to samo na njezinom obalnom pojasu. Proces urbanizacije Istre je bio dugotrajan i postepen o čemu svjedoči vrlo jak otpor istarskog stanovništva prema novim osvajačima i česte intervencije Rimljana na sjevernim i istočnim granicama poluotoka.⁶

Pronađeni građevinski i epigrafski spomenici govore o snažnom razvoju Istre u prvom stoljeću naše ere, a do još većeg procvata dolazi stabilizacijom državnih granica na Julijskim Alpama te pomicanje granica Italije na rijeku Rašu – nakon čega Istra, zajedno s Venecijom formira novu, desetu regiju Rimskog Carstva.⁷

³ V. Kovačić, F. Tassaux, *Parentium*, u: M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux (ur.), *Sjeverno priobalje Poreštine u antici*, Poreč 2012, 141. Dalje u tekstu: V. Kovačić, F. Tassaux 2012.

⁴ V. Kovačić, F. Tassaux 2012.

⁵E. Poropat 2010.

⁶ M. Prelog 1957, 3.

⁷ *ibid*, 3- 4.

3. Osnutak porečke kolonije (*Colonia Iulia Parentium*)

Na mjestu gdje će kasnije nastati grad Poreč, vjerojatno je prvo bio *castrum* (utvrđeni vojni logor).⁸ Prvi autor koji spominje grad Poreč je Plinije Stariji. On mu u svojem dijelu (Plin. N. H. 3, 129) dodjeljuje naziv *oppidum civium Romanorum*.⁹ Alka Starac zaključuje da je taj status Parentij mogao dobiti za vrijeme Cezarovog boravka u Iliriku, između 59. i 45. godine pr. Kr.¹⁰ Veliku reformu upravnog ustrojstva Italije proveli su car August i njegov prvi suradnik Marko Agripa. Tom reformom Italija je podijeljena na jedanaest upravnih područja, tj. regija. Sjeveroistočna Italija postala je tako Deseta regija (*Regio Decima*), a poslije je nazvana Venecija i Histrija (*Venetia et Histria*). Nakon što je granica Italije premještena s rijeke Rižane na Rašu, južna, zapadna, središnja i dijelovi sjeverne Istre bili su priključeni Desetoj regiji, odnosno Italiji, a istočna Istra je postala dijelom provincije Dalmacije, odnosno Liburnije.¹¹ August je odlučio Istru priključiti Italiji vjerojatno zbog lakše vojne obrane cijelog sjevernojadranskog priobalja. Nakon priključenja Italiji, u Istri je, uz već postojeće dvije kolonije – Trst i Pulu, kao treća kolonija osnovana *Colonia Iulia Parentium*.

3.1. Problematika vezana uz vrijeme nastanka kolonije *Parentium*

Do danas nije pronađen niti jedan neposredno pisani zapis ili epigrafski spomenik koji govori o točnom vremenu osnutka kolonija Pule i Poreča, ali su neki arheolozi na temelju dostupnih arheoloških podataka donijeli svoje zaključke o ovom problemu.

Plinije u već spomenutom dijelu (Plin. N. H. 3,129) uz koloniju Pulu spominje Parentij kao zajednicu rimskih građana (*conventus civium Romanorum*),¹² a iz toga proizlazi mišljenje o utemeljenju kolonije u Poreču za vrijeme cara Tiberija.¹³

⁸ E. Poropat 2010.

⁹ A. Starac, *Rimsko vladanje u Istri i Liburniji I*, Pula 1999, 127. Dalje u tekstu: A. Starac 1999.

¹⁰ *ibid*, 127.

¹¹ V. Girardi Jurkić, *Duhovna kultura antičke Istre. Knj. I, Kultovi u procesu romanizacije antičke Istre*, Zagreb 2005, 36. Dalje u tekstu: V. Girardi Jurkić 2005.

¹² D. Bulić, *Rimska centurijacija Istre*, Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli sv. 10, 2012, 52. Dalje u tekstu D. Bulić 2012.

¹³ M. Suić, *O municipalitetu antičke Salone*, u: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* sv. 60, Split 1958, 38.

U novije vrijeme se pojavljuju teorije koje osnutak kolonije u Poreču datiraju u nešto ranije razdoblje, u doba Cezara¹⁴ ili prije 27. god. pr. Kr, u vrijeme vladavine Oktavijana, kasnije Augusta.¹⁵

Arheolog Enver Imamović donosi još jednu moguću teoriju; zbog istovjetne orijentacije i istosmjernog rastera kojeg imaju kolonije Pula i Poreč, on navodi da su ove dvije istarske kolonije osnovane u isto vrijeme.¹⁶ Kod teorije o istovremenom osnutku istarskih kolonija najviše problema stvara Plinijeva rečenica:

"Oppida Histriae civium Romanorum Aegida, Parentium, colonia Pola quae nunc Pietas Iulia, quondam a Colchis condita; abest a Tergeste cv" (Plin. N. H. 3,129).

Iz te rečenice uočljivo je da je Plinije, prilikom popisivanja rimskih gradova u Istriji, samo Pulu označio kao koloniju, a Parentij se spominje kao zajednica rimskih građana.¹⁷ Zbog toga su neki arheolozi smatrali da je kolonija u Puli utemeljena ranije nego ona u Poreču, ali Slobodan Čaće smatra da izraz *oppidum* može označavati gradove koji imaju različiti pravni status.¹⁸

Očigledno je da se mišljenja arheologa razilaze i da još uvijek ostaje otvoreno pitanje o vremenu osnutka istarskih kolonija.

4. Centurijacija agera

Osnivanjem kolonija na zapadnoj obali Istre započinje nova era u životu tog poluotoka. Počinju se javljati prva urbana središta i s vremenom dolazi do povećanja broja stanovnika, a sukladno tome, uskoro dolazi i do centurijacije, odnosno katastarske podjele zemlje na pravilne čestice (Slika 2).¹⁹ Ostaci granica na katastarskim česticama mogu se i dan danas

¹⁴ R. Matijašić, *Povijest hrvatski zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb 2009, 146 - 147.

¹⁵ A. Starac 1999, 130 - 131.

¹⁶ E. Imamović, *Problem centurijacije rimske Istre*, Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva sv. 11/2, Pula 1987, 70 - 71. Dalje u tekstu: E Imamović 1987.

¹⁷ D. Bulić, 62.

¹⁸ S. Čaće, *Broj liburnskih općina i vjerodostojnost Plinija*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru sv. 19, Zadar 1993, 12 - 13.

¹⁹ D. Bulić 2012, 69.

vidjeti na nekim mjestima i to najčešće u obliku gomile kamenja ili zemlje, a neki od tih kamena i danas imaju funkciju granice između dva zemljišta.²⁰

Pojam centurijacija označava podjelu zemljišta na pravilna ortogonalna polja, a osnovni pravci koji čine tu rastersku mrežu zovu se limiti. Dva osnovna pravca mreže orijentirani su u smjeru sjever – jug (*cardo maximus*) odnosno, istok – zapad (*decumanus maximus*), a presijecali su se u ishodištu koordinatnog sustava (*umbilicus*).²¹ Iako se centurijacija zemljišta koristila još u Mezopotamiji, Rimljani su taj katastarski sustav razvili do visoke razine preciznosti.

Glavni posao oko podjele terena nove kolonije, bilo urbanog, bilo agerskog karaktera, vršili su gromatici, koji su ime dobili po instrumentu kojim su obavljali posao - *groma*.²²

Granica porečkog agera na sjeveru je pratila rijeku Mirnu (*Ningus flumen*), a na južnoj strani ager se protezao do Limskog kanala (Slika 3). U dubini prema kopnu prostirao se prosječno do dužine od 18 km. Te granice je sačuvao sve do ranog srednjeg vijeka. Od te cijele površine, skoro polovica je bila organizirana u centurije.²³

Veličina istarske centurijacije je iznosila 20 x 20, akta tj. 706 x 706 m sa manjim odstupanjima.²⁴ Još uvijek se ne zna gdje je bila smještena ishodišna točka odnosno *umbilicus*. Suić smatra da se *umbilicus* nalazio na području Pule,²⁵ ali Robert Matijašić se ne slaže sa time jer je Pula sagrađena na brežuljku, a crte centurijacije se ne sijeku na najvišoj točki toga brežuljka.²⁶

Druga teorija o smještaju *umbilicusa* je ona od Imamovića koji smatra da se sjecište dvaju glavnih pravaca centurijacije nalaze blizu nekadašnjeg bedema Parentija.²⁷

Imamović također smatra da bi se *umbilicus* mogao nalaziti izvan kolonijskih agera, negdje na području srednje Istre (okolica Pazina), na mjestu gdje bi se sjekli dekuman iz Poreča i kardo iz Pule.²⁸

²⁰ ibid, 51.

²¹ ibid, 54.

²² M. Suić, *Limitacija agera rimskih kolonija na istočnoj jadranskoj obali*, u: D. Rendić – Miočević, *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru*, Zadar 1955, 5. Dalje u tekstu M. Suić 1955.

²³ M. Suić 1955, 9.

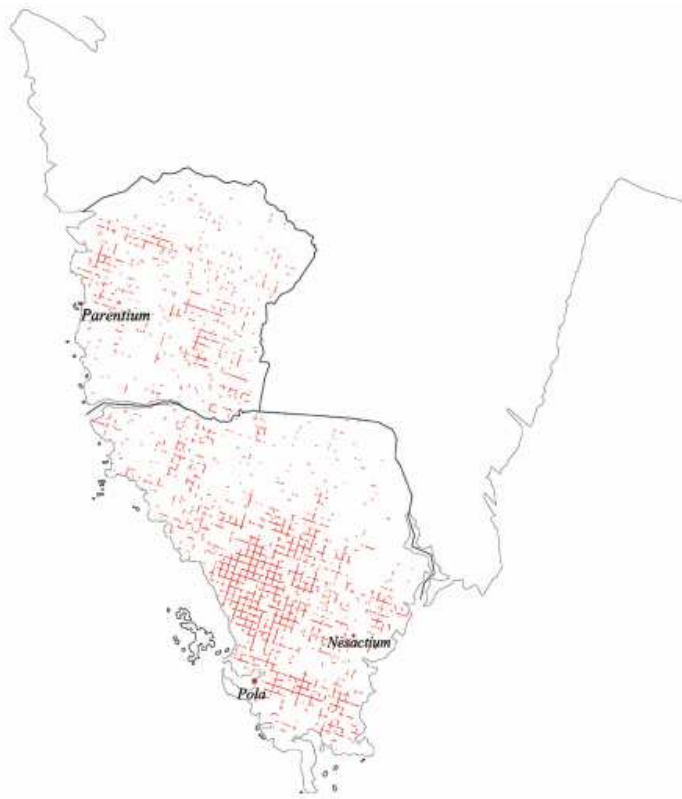
²⁴ R. Matijašić, *Gospodarstvo antičke Istre*, Pula 1998, 43. Dalje u tekstu: R. Matijašić 1998.

²⁵ D. Bulić 2012, 57.

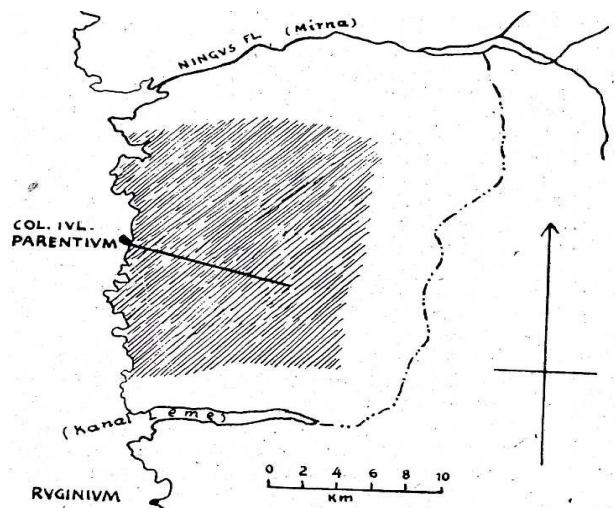
²⁶ R. Matijašić 1998, 44.

²⁷ E. Imamović 1987, 11/2, 72.

²⁸ ibid.

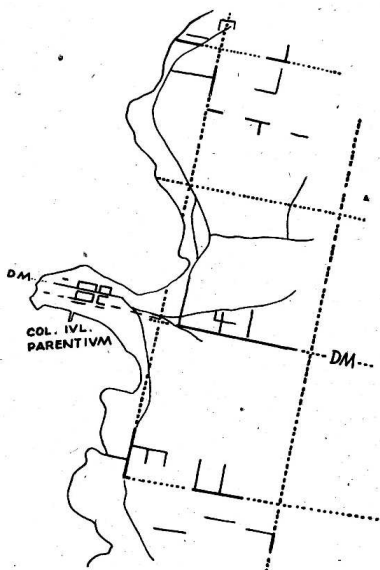

Slika 2 – Vidljivi ostatci rimske centurijacije Istre (izvor: D. Bulić, *Rimska centurijacija Istre*, Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli sv. 10, 2012, 63.)

Slika 3 - Teritorij porečkog agera (izvor: M. Suić, *Limitacija agera rimskih kolonija na istočnoj jadranskoj obali*, u: D. Rendić – Miočević, *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru*, Zadar 1955, 9.)

Iako se orijentacija centurijacije u porečkom ageru ne poklapa sa glavnim stranama svijeta, ona joj se dosta približuje. Dekumani odstupaju od pravca istok – zapad za 9 stupnjeva, a prema tome isto toliko i kardi od smjera sjever – jug.²⁹ Ostaci limesa dosta su dobro očuvani, pogotovo oni na periferiji Poreča. Na Poreštini se još i danas mogu uočiti mnoge ceste, koje u gotovo potpuno ravnoj liniji prolaze kroz polja. Skoro sve one predstavljaju nastavak limesa centurijacije.³⁰ Od svih kolonija na istočnoj jadranskoj obali, antički Poreč pokazuje u najvećoj mjeri vezu između agera i *oppiduma* što se orijentacije tiče. U tome se urbani raster u potpunosti poklapa s agerskim rasterom (Slika 4).³¹

Slika 4 - Odnos urbanog rastera prema agerskom u Poreču (izvor: M. Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 2003, 164, Slika 52.)

²⁹ D. Bulić 2012, 64.

³⁰ M. Suić 1955, 10.

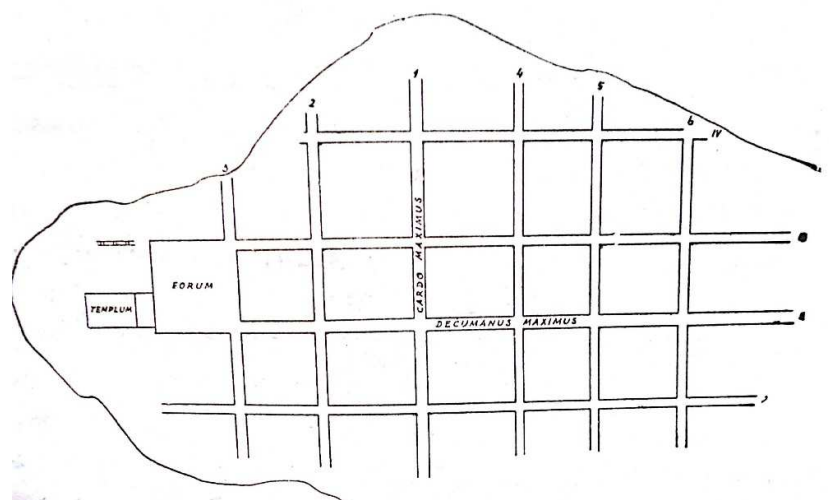
³¹ M. Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 2003, 164. Dalje u tekstu: M. Suić 2003.

5. Urbani raster

Poreč je do današnjeg dana u velikoj većini zadržao svoj antički urbanistički raspored sa sustavom ulicama koje su se sjekle pod pravim kutom.³² Grad je bio podijeljen na višekatne stambene blokove (*insulae*) koje su bile gotovo iste veličine. U smjeru istok - zapad protezala se glavna ulica (*Decumanus maximus*), a pod pravim kutom na nju, u pravcu sjever - jug tekla je druga glavna ulica (*Cardo maximus*). Paralelno na te dvije glavne ulice građene su druge manje ulice koje su tako dijelile grad na pravokutne blokove (Slika 5).³³

Arheološkim istraživanjima koja su provedena u starogradskoj jezgri Poreča potvrđeno je postojanje četiri dekumana i šest kardaa.³⁴ Prvobitna pravilnost tih komunikacija je s vremenom bila narušena, ali zbog velike očuvanosti nekadašnjeg sustava, bilo je moguće u bitnim crtama rekonstruirati osnovne ulice i građevinske blokove antičkog Poreča.

Antički nazivi dviju glavnih komunikacija te pravilan ortogonalni raspored ulica zadržali su se sve do današnjeg dana.³⁵

Slika 5 - Shematski prikaz rimske urbanističke osnove Poreča (izvor: M. Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, Beograd 1957, 4, Slika 6.)

³² M. Prelog 1957, 39.

³³ *ibid.*, 4.

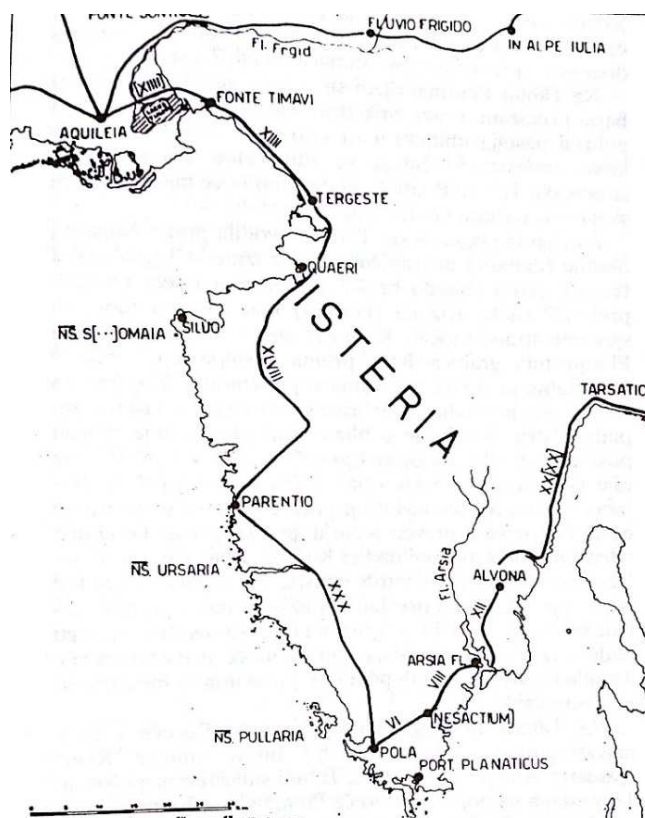
³⁴ M. Suić 2003, 209.

³⁵ M. Prelog 1957, 4.

6. Ceste

Rimska cestogradnja spada među najpoznatija dostignuća te civilizacije. Prve ceste su izgrađene kada se rimska vlast proširila na cijelu Italiju, a sve su se zrakasto pružale iz Rima. Rimljani su i u novoosvojenim provincijama gradili cestovne sustave, a iznimka nije bio niti prostor Istarskog poluotoka. Iako se na tom području nalaze brojne male i zaklonjene uvale koje su pogodne za pristajanje malih i srednjih brodova, Rimljani su ipak željeli sagraditi osnovnu cestovnu komunikaciju zbog lakšeg kretanja kopnenim putem.³⁶

Glavna cesta koja je povezivala Akvileju sa Istrom išla je najprije u Trst (*Tergeste*), nakon toga je prelazila preko rijeke Rižane (*Formio flumen*) i Dragonje (*Argaone*), te je preko Bujštine i rijeke Mirne (*Ningus flumen*) dolazila na područje Poreča. Dalje je preko Linskog kanala išla prema Balama, Vodnjanu i Puli (Slika 6). Kod Kopra, Pule i na brdu Sv. Anđeo u okolici Poreča pronađeni su dijelovi ove ceste.³⁷

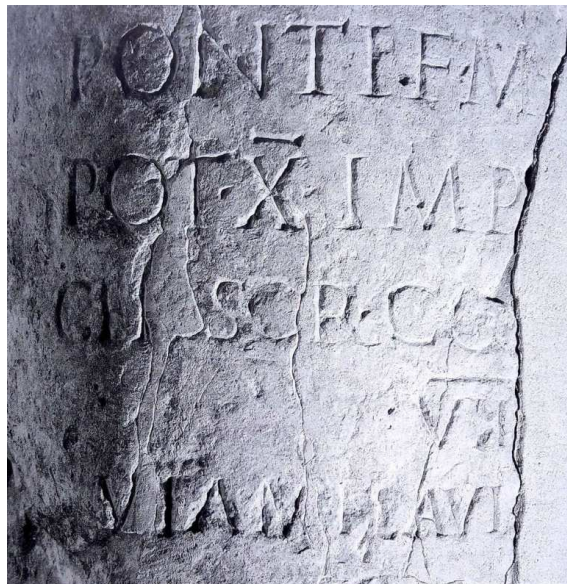
Slika 6 - Via Flavia (Izvor: A. Šonje, *Putevi i komunikacije u prethistoriji i antici na području Poreštine*, Poreč 1991, 39, Slika 39.)

³⁶ R. Matijašić, *Ageri antičkih kolonija Pola i Parentium*, Zagreb 1988, 11.

³⁷ http://www.crsrv.org/it/istra_vrijeme/PDF/pregled2.pdf, str. 138 (11.6.2017.)

Kod Galižane je pronađen miljokaz, kameni natpis s oznakom broja milja od polazne točke, a na njemu je zapisano i da se cesta zvala *Via Flavia* (Flavijevska cesta) po caru Vespazijanu koji ju je dao obnoviti 78. godine pos. Kr. (Slika 7).³⁸

Flavijevska cesta je sagrađena prvenstveno da olakša prolaz rimskih legija koje su iz Akvileje kretale na vojne pohode u Istru, a bila je od velike važnosti kod učvršćenja rimske vlasti na Istarskom poluotoku.³⁹ Međutim, obrisi ove ceste su nastali prije Rimskog utvrđenja na zapadnoj obali Istre jer je taj cestovni pravac postojao i u vrijeme osnutka municipija Parentija, a prije toga tu je išla stara konzularna cesta koja je sagrađena još u 2. stoljeću pr. Kr.⁴⁰ Još jedan dokaz ranijem nastanku ceste je to što Flavijevska cesta nije u skladu s ortogonalnim rasterom centurija nego je kasnija zemljišna podjela prilagođena već postojećoj komunikaciji.⁴¹

Slika 7 - Dio natpisa sa miljokaza, u zadnjem redu piše: *Viam Flavi(am fecit)* (izvor: R. Matijašić, *Gospodarstvo antičke Istre*, Pula 1998, 418, Arheloški muzej Istre)

U Poreču se još i danas može vidjeti velika podudarnost rasporeda glavnih gradskih ulica s agerskim limesima.⁴² Glavni Dekuman grada (*Decumanus Maximus*) produžuje se u glavnu

³⁸ A. Šonje, *Putevi i komunikacije u prehistoriji i antici na području Poreštine*, Poreč 1991, 9. Dalje u tekstu A. Šonje 1991.

³⁹ *ibid*, 38.

⁴⁰ A. Starac 1991, 129.

⁴¹ A. Šonje 1991, 9 - 10.

⁴² M. Suić 2003, 164.

dekumansku cestu agera (*Decumanus Maximus agri*).⁴³ Na ageru su se, sa sjeverne i južne strane glavnog dekumana pružale brojne sporedne dekumanske prometnice, čiji su ostatci još i danas vidljivi na sjeveru agera nekadašnje porečke kolonije, tj. na mjestu gdje se danas nalazi luka Červar i rt Busuja.⁴⁴ Na južnoj obali luke u Červaru, pronađeni su dijelovi keramičke peći i ostatci kupališta, a sa sjeverne strane luke, na rtu Lorun, pronađeni su zidovi antičke građevine, koja je vjerojatno služila kao radionica tegula i amfora.⁴⁵ Više podataka o ovoj radionici biti će u daljnjem tekstu.

7. Forum

Glavnu javnu površinu i središte života rimskog municipija predstavljao je trg – forum. Poreč pokazuje jednu veliku podudarnost sa Zadrom; u oba grada forum sa kapitolijem je smješten na periferiji, tj. na kraju poluotoka. Takva lokacija, koja se kosi sa osnovnim načelima rimskog urbanizma bila je uvjetovana najviše zbog geografskog položaja ovih dvaju gradova. Ako bi se forum postavio u centar grada, iza njega bi ostao prazan prostor koji ne bi vodio nikamo. Stoga je bilo logično da se forum i kapitolij sagrade na mjestu koje će geografski privlačiti sve dijelove grada podjednako.⁴⁶

Godine 1905. na području antičkog foruma provedena su arheološka istraživanja te je zaključeno da su postojala dva kulturna hrama u kojima su se štovala službena rimska božanstva.⁴⁷ Sa tom tezom, o postojanju dva hrama, složili su se arheolozi Pietro Kandler⁴⁸ i Ante Šonje⁴⁹, dok su neki istraživači kao Milan Prelog⁵⁰ smatrali da je na rimskom forumu podignuta jedna kulturna građevina. U novije vrijeme pojavljuju se mišljenja o postojanju čak tri hrama u kulturnom središtu grada (Neptunov, Marsov i Dijanin hram sa kupolom) (Slika

⁴³ A. Šonje 1991, 10.

⁴⁴ *ibid.* 12.

⁴⁵ *ibid.*, 14.

⁴⁶ M. Suić 2003, 211 - 212.

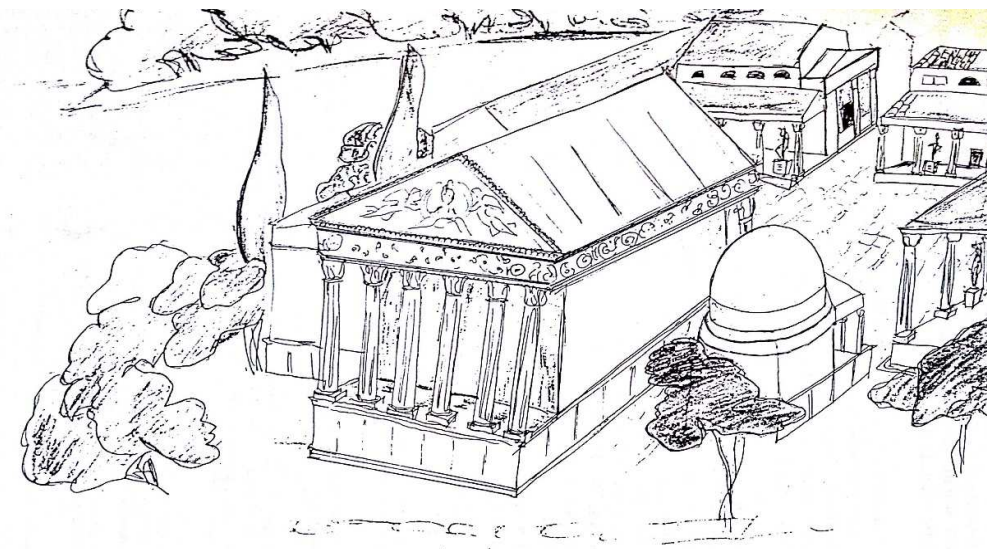
⁴⁷ V. Girardi Jurkić 2005, 108.

⁴⁸ P. Kandler, *Cenni al forestiero che visita Parenzo*, Trst 1845, 8. Dalje u tekstu: P. Kandler 1845.

⁴⁹ A. Šonje, *Comitium Coloniae Juliae Parentium*, Živa antika sv. 2, 1966, 399.

⁵⁰ M. Prelog 1957, 45.

8).⁵¹ Hramovi su bili podignuti na forumu, koji je zauzimao prostor prosječne veličine jedne insule (46 x 45 m).⁵²

Slika 8- Idealna rekonstrukcija kapitolija sa Dijaninim hramom (izvor: M. Baldini, *Parentium – Topografia antica*, Rovinj 1997, 97, Slika 8.)

8. Hramovi

Takozvani Marsov hram (oko 30 x 11,5 m), arhitektonski je izgrađen po uzoru na grčko-rimsku tradiciju.⁵³

Sama građevina uzdizala se na karakteristično visokom stilobatu čiji su dijelovi ostali sačuvani na zapadnoj, južnoj i sjevernoj strani.⁵⁴ Prema P. Kandleru ovaj heksastilni hram je imao tri cele s trijemom od dva reda stupova (Slika 9).⁵⁵ Od hrama su danas sačuvani samo

⁵¹ M. Baldini, *Parentium – Topografia antica*, Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997, 95. Dalje u tekstu: M. Baldini 1997.

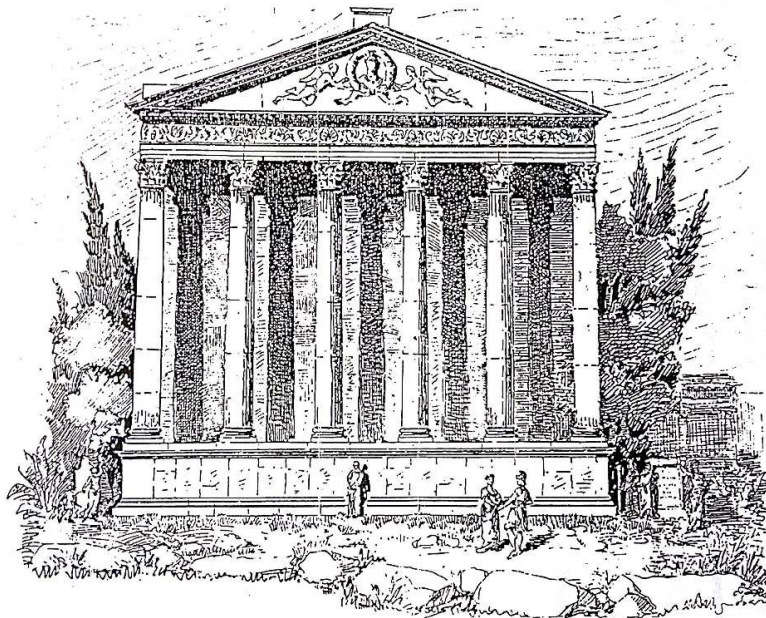
⁵² M. Prelog 1957, 45.

⁵³ V. Girardi Jurkić 2005, 108.

⁵⁴ M. Prelog 1957, 45.

⁵⁵ P. Kandler 1845, 8.

fragmenti zabata i dijelovi stupova, koji su postavljeni na niski zid unutar ostataka perimetralnih zidova. Pronađeni ukrasi datiraju hram u 2 stoljeće pos. Kr. (Slika 10).⁵⁶

Slika 9 - Idealna rekonstrukcija Velikog grama (izvor: M. Baldini, *Parentium – Topografia antica*, Rovinj 1997, 91, Slika 4.)

Slika 10 - Ostaci Velikog hrama (izvor: <http://swirl.bloger.index.hr/post/marafor--porec/424812.aspx>, preuzeto: 08.10.2016.)

⁵⁶ M. Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, Zagreb 2007, 93.

Iako do danas nisu pronađeni nikakvi izvori koji bi potvrdili da je zaista riječ o kulturnom hramu posvećenom bogu Marsu, Antonio Amoroso smatra da ime Marafor (*Marforio*) označava Marsov trg i zaključuje da se na tako imenovanom forumu nalazilo svetište spomenutog boga.⁵⁷ Marsov kult nije bio novi u Istri; na tršćanskom kapitoliju pronađena je ara s dedikacijom Jupiteru, Marsu i ostalim bogovima, a moguće je da je postojao i jedan hram posvećen bogu Marsu u uvali Verige na Brijunima.⁵⁸ Međutim, prema mišljenju Mate Suića, netočno je da je hram bio posvećen bogu Marsu. Naime, sporna mu je pretpostavka koja je temeljena na pogrešnoj interpretaciji "Marafor", (ista denominacija susreće se na forumu u Zadru), tj. da ta riječ potječe od "Martis forum".⁵⁹

Stoga, zbog nemogućnosti točnog atribuiranja ijednom rimskom božanstvu najpravičnije ga je nazivati Velikim hramom. Taj je naziv opravdan i zbog toga što je ovaj hram, s obzirom na sačuvane temelje, sigurno bio najveći u Istri, a nesumnjivo je imao funkciju kapitolijskog hrama.

Prema mitologiji, Mars je bio otac Romula i Rema, utemeljitelja grada Rima. Rimljani su ga slavili u posebnim svečanostima; svake pete godine su se, nakon održavanja redovnog popisa rimskog pučanstva, održavale suovetaurilije. Na suovetaurilijama su se vodile izabrane životinje (svinje, ovce, bikovi) koje su bile žrtvovane bogu Marsu. Tom žrtvom otkupljivao se rimski puk za sve svoje propuste i krivice te osiguravao Marsovu pomoć i zaštitu u nadolazećim vojnim bitkama.⁶⁰

Drugi, manji hram, tzv. Neptunov, nalazi se sa sjeverne strane Velikog hrama. Sastojao se od trijeme i cele; od trijema su danas sačuvani samo ostatci dva stupa i dva korintska kapitela.⁶¹ Ne zna se točno kada je izgrađen ovaj hram, ali se na temelju sačuvanih korintskih kapitela pretpostavlja da je hram bio obnovljen u 2. stoljeću pos. Kr. i da dekorativni elementi na kapitelima imitiraju stilistiku Velikog hrama iz 1. stoljeća pos. Kr.⁶² Mate Suić se ne slaže sa mišljenjem da ostatci trijema i kanelirani stupovi sjeverno od Velikog hrama pripadaju nekadašnjem Neptunovu hramu, nego smatra da su to ostatci peribola koji je zatvarao prostor kapitolija na samom rtu poluotoka.⁶³

⁵⁷ V. Girardi Jurkić 2005, 108.

⁵⁸ *ibid.*

⁵⁹ M. Suić 2003, 237 - 238.

⁶⁰ V. Girardi Jurkić 2005, 109.

⁶¹ *ibid.*, 109.

⁶² *ibid.*

⁶³ M. Suić 2003, 238.

Zapis o postojanju Neptunova hrama u Poreču potvrđuje i natpis na žrtveniku Tita Abudija Vera (*Titus Abudius Verus*), viceadmirala ravske flote.

Votivna dedikacija Neptunu donosi važne podatke o restauraciji Neptunova hrama, izgradnji morskog pristaništa s lukobranom i uređenju javne zgrade (Slika 11).⁶⁴ Natpis na latinskom glasi: *Neptuno deisq(ue) Aug(ustis) T(itus) Abudius Verus post subpraefect(uram) classis Ravenn(at)is tempio restituto molibus exstruct(is) domo exculta in area d(ecreto) d(ecurionum) concessa sibi dicavit.*⁶⁵ (Neptunu Božanskom posvetio je Tit Abudije Ver nakon doadmiraliteta u ravenatskoj floti popravio hram, izgradio obalu, ukraasio kuću na zemljištu koje mu je dodijeljeno odlukom vijećnika.). Ovaj zapis se datira u 2. st. pos. Kr.⁶⁶

Slika 11 - Zavjetni natpis Abudija Vera (izvor: V. Kovačić, F. Tassaux, *Parentium i južna Poreština* u: M.B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux, *Sjeverno priobalje Poreštine*, Poreč 2012, 143, Slika 3, autor: Damelet)

⁶⁴ V. Girardi Jurkić 2005, 109.

⁶⁵ A. Starac 1999, 129.

⁶⁶ V. Girardi Jurkić 2005, 109.

9. Rimska i Histarska božanstva

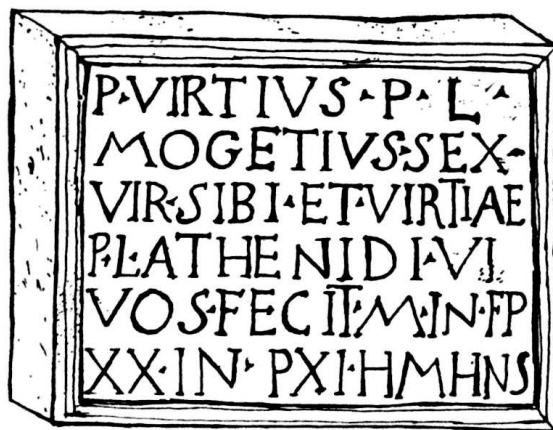
Na području Poreštine otkriveno je ukupno 12 spomenika na kojima se spominju *sexvir Augustali* (Slika 12 i 13). Jedanaest spomenika potječe iz 1. stoljeća pos. Kr., a jedan je datiran u 2. stoljeća pos. Kr. Iako pronađeni spomenici znače da je u Poreču bio slavljen carski Augustov kult, danas još uvijek nema dovoljno dokaza o postojanju Augustovog hrama na kapitoliju.⁶⁷ Na temelju provedenih istraživanja, smatra se da su se na porečkom forumu štivala sljedeća rimska i romanizirana božanstva: Jupiter (?), Mars (?), Neptun, carski i možda Dijanin kult, Histrija Tera (Zemlje Istre) – iskonsko božanstvo Istre.⁶⁸ Jedan takav žrtvenik Histriji Teri podignula izvjesna Carminia Prisca, a pronađen je na porečkom forumu (Slika 14).⁶⁹ Natpis glasi:

Carminia L(uci) f(lia)

Prisca

Histriae Terrae

v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)

Slika 12 - Jedan od rekonstruiranih natpisa gdje se spominje sexvir, pronađen je na sjevernom zidu konsignatorija Predeufrazijeve bazilike. Natpis potječe od nadgrobnog spomenika koji je bio postavljen izvan gradskih zidina antičkog Poreča, a datira se u prvu polovicu 2. stoljeća pos. Kr. (izvor: A. Šonje, *Novo nađeni antički natpisi u Poreštini*, Arheološki vestnik vol. XIX, 1968, 435, Slika 2.)

⁶⁷ *ibid.*

⁶⁸ *ibid.*, 110.

⁶⁹ *ibid.*, 40.

Slika 13 - Nadgrobna stela koju je najvjerojatnije podigao Augustal, tj. svećenik svojoj ženi. Danas nije moguće točno odrediti mjesto na kojem se nalazila ova stela, ali se pretpostavlja da je bila na groblju nedaleko grada uz antičku cestu *Via Flavia*. (izvor: A. Šonje, *Ulomci antičkih natpisa i razni drugi nalazi koji su nađeni poslije Drugog svjetskog rata na području Poreštine u Istri*, Arheološki vestnik vol. XXVIII, 1977, 140 - 141.)

Slika 14 - Žrtvenik koji je dala podići Carminia Prisca (izvor: V. Girardi Jurkić, *Duhovna kultura antičke Istre*, Zagreb 2005, 125.)

10. Pad moći Rimskog Carstva

Razdoblje antike na području Istre obilježen je melioracijom velikih površina zemlje, izgradnjom cesta, gradova, luka i brojnih seoskih vila. Sačuvala su se pisma ravenkog prefekta Kasiodora iz 6. stoljeća koji Istru naziva *Ravennae Campania*, naglašavajući time da je Istra bila bogata uljem, vinom i žitom te da je imala bogatu agrarnu proizvodnju.⁷⁰

Međutim, već krajem 2. stoljeća pos. Kr., sve se jasnije očituju znakovi velike krize Rimskog Carstva, koja će trajati gotovo cijelo stoljeće i na kraju izazvati propadanje gradova koji su bili stup Carstva.⁷¹ Kako su gradovi počeli sve više slabiti, tako su se veleposjedi bogatih i utjecajnih Rimljana (latifundije) sve više počeli uzdizati i osamostaljavati iz strukture municipija. Osim gradova, opadala je i vrijednost novaca, a samim time došlo je i do propadanja industrije koja je gubila kupce zbog sve većeg općeg osiromašenja.⁷²

Unatoč svim tim burnim događajima koji potresaju Carstvo, u to vrijeme na istarskom području i dalje vlada mir koji ovoj provinciji omogućuje produženje antičkog života.⁷³

11. *Comitium Coloniae Iuliae Parentium*

Među ostacima antičke arhitekture u Poreču, važno mjesto zauzima nalaz ostataka zgrade sa sjeveroistočne strane trga Marafor.⁷⁴ Na tom su mjestu 1954. godine započela čišćenja ruševina koje su ostale od bombardiranja Poreča u Drugom svjetskom ratu. Za vrijeme tih istraživanja, na području Marafora i njegove bliže okolice, nađeni su ostaci zgrada sa sjeverne i južne strane foruma. Kandler pretpostavlja da je na istočnoj strani foruma bio antički *Comitium* (Slika 15).⁷⁵ Na tom mjestu, nađeni su nalazi koji upućuju na postojanje jedne velike javne zgrade, na čijem su se trijemu vjerojatno nalazile skulpture porečkih

⁷⁰ M. Vicelja Matijašić, *Istra i Bizant: neki povijesno – ikonografski aspekti u interpretaciji umjetnost 6. stoljeća u Istri*, Rijeka 2007, 23. Dalje u tekstu: M. Vicelja Matijašić 2007.

⁷¹ E. Poropat 2010.

⁷² M. Prelog 1957, 4 – 5.

⁷³ E. Poropat 2010.

⁷⁴ A. Šonje, *Comitium Coloniae Iuliae Parentium*, *Živa antika* sv.2, 1966, 397. Dalje u tekstu: A. Šonje, 1966.

⁷⁵ P. Kandler *Il foro romano di Parenzo*, *Atti e mem* vol. XXIV, 1908, 208.

dostojanstvenika i cara Licinija.⁷⁶ Baze tih skulptura su pronađene među temeljima nekadašnje crkve sv. Jurija koja je podignuta u jugozapadnom dijelu zgrade komicija.⁷⁷ Danas se te baze nalaze u lapidariju Zavičajnog muzeja Poreštine (Slika 16).

Zapadno pročelje komicija bilo je na sjeveroistočnoj strani foruma, a istočno na kardu.⁷⁸

Također, pronađeni su ulomci kamena koji su imali natpis na prednjoj strani i profilaciju na stražnjoj strani. Ti ulomci su bili sastavni dio arhitrava antičkog komicija.⁷⁹ Prema stilizaciji slova na arhitravu, postoji pretpostavka da je komicij podignut u prvoj polovici 1. stoljeća pos. Kr., i to najvjerojatnije u doba cara Tiberija.⁸⁰

Tijekom ranog srednjeg vijeka, vjerojatno u 8. stoljeću, na jugozapadnoj strani komicija, podignuta je crkva sv. Jurija, u čijim su temeljima pronađeni mnogobrojni rimski spomenici.⁸¹

Sl. 6 — Forum s ostacima antičke arhitekture u Poreču:

- A) Veliki hram
- B) Neptunov hram,
- C) *Comitium*,
- D) *Decumanus Maximus*,
- M) Sv. Mara na forumu,
- P) Prvobitni hram.

Slika 15 - - Forum (izvor: A. Šonje, *Comitium Coloniae Juliae Parentium*, Živa antika sv.2, 1966, 402, Slika 6.)

⁷⁶ A. Šonje 1966, 403.

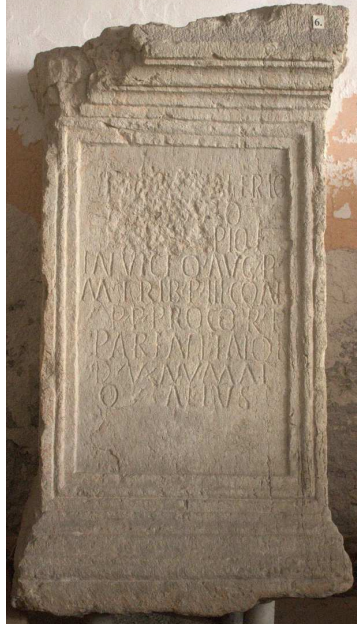
⁷⁷ *ibid.*

⁷⁸ *ibid.*, 400.

⁷⁹ *ibid.*, 401.

⁸⁰ A. Degrassi, *Il confine nord-orientale dell'Italia romana*, Bern 1954, 68 – 72.

⁸¹ A. Šonje 1966, 403.

Slika 16 – Baza na kojoj se spominje car Licinije (Zavičajni muzej Poreštine)

12. Nekropole

O nekropolama u Poreču nema puno podataka. Utvrđeno je da se lokacija grada mrtvih nalazila uzduž prometnica izvan gradskih vrata, kako je to bilo uobičajeno u rimskom svijetu. Prije pojave kršćanstva, pokojnici su bili pokapani sa puno priloga, a često su podizani epigrafski spomenici napravljeni od lokalnog kamena.⁸²

Poganske nekropole pronađene su na području današnje porečke industrijske zone, prilikom vršenja radova 1981. godine. Tamo su pronađene urne zajedno sa priložima iz vremena 1. i 2. stoljeća pos. Kr.⁸³

Ubrzo nakon tih iskopavanja, Ante Šonje je izvršio istraživanje na nekropoli u Zelenoj laguni, udaljenoj 5 km od Poreča (Slika 17).⁸⁴ Na tom području je pronađeno mnogo numizmatičkog materijala iz 5. i 6. stoljeća i jedna poliedarska naušnica.⁸⁵ U blizini toga groblja nalazi se ranokršćanska crkva Sv. Petra sa atrijem i baptisterijem, koja je vjerojatno potjecala od preuređene antičke vile, te kanal sa pitkom vodom.⁸⁶

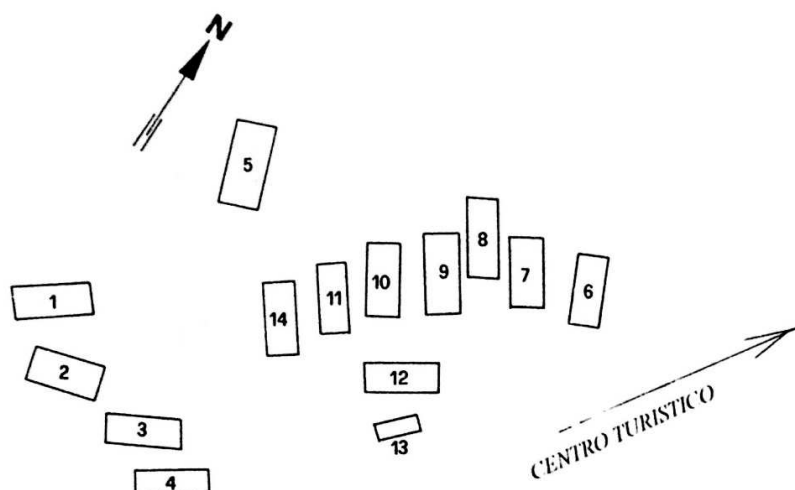
⁸² M. Baldini 1997, 167.

⁸³ *ibid.*, 168.

⁸⁴ *ibid.*

⁸⁵ *ibid.*

⁸⁶ *ibid.*

Slika 17 - Plan nekropola na lokaciji Zelena laguna (izvor: M. Baldini, *Parentium – Topografia antica*, Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997, 169, Slika 2, autor: Ante Šonje)

Najstarija kršćanska nekropola Parentija nalazi se istočno i jugoistočno od antičkog grada. U rimsko vrijeme, ta se nekropola nalazila na blagoj uzvisini koja se uzdiže izvan istočnih gradskih vrata.⁸⁷ Na tom području pronađena je baza jednog natpisa koji ukazuje da se tu nalazio nadgrobni spomenik (Slika 18).⁸⁸

I dan danas se to područje zove Čimare (*cemeteryum* - groblje), a kasnije je na tom mjestu nastala nova crkva čiji zidovi sadrže brojne nadgrobne spomenike i spolije iz kasnoantičkog razdoblja (Slika 19).⁸⁹ Na lokaciji Čimare su bili pokopani i prvi kršćanski mučenici, a oko njihovih grobova je potom formirano i ranokršćansko groblje (Slika 20). U 4. stoljeću relikvije mučenika Maura su premiještene sa ove nekropole na područje prvobitne crkve (*domus ecclesiae*),⁹⁰ o čemu svjedoči vrlo bitan natpis kojeg donosim u daljnjem tekstu. Rimski nekropola se s vremenom dosta proširila, tako da su ukopi sezali sve do cesta koje su vodile u unutrašnjost Istre.⁹¹

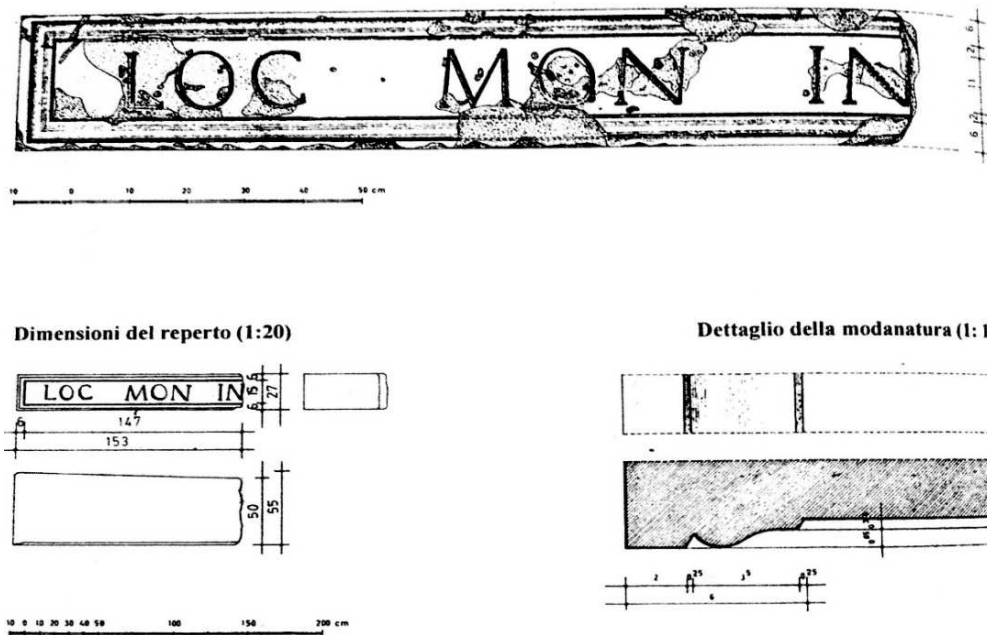
⁸⁷ *ibid.*, 173.

⁸⁸ *ibid.*

⁸⁹ *ibid.*, 173 – 176.

⁹⁰ A. Šonje, *Predeufrazijske bazilike u Poreču*, u: Zbornik Poreštine 1, Poreč 1971, 248. Dalje u tekstu: A. Šonje 1971.

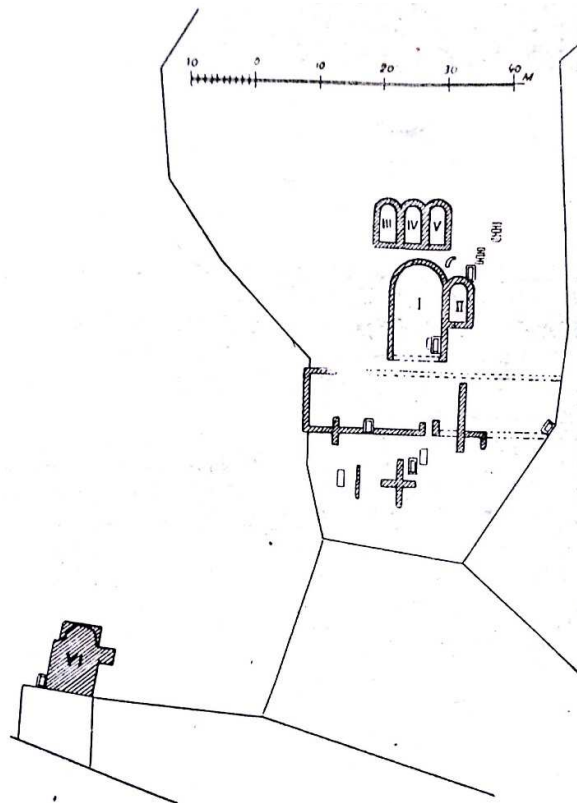
⁹¹ M. Baldini 1997, 176 - 178.

Slika 18 - Baza spomenika koji je pronađen blizu jugoistočnih zidina grada (izvor: M. Bladini *Parentium – Topografia antica*, Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997, 174, Slika 5.)

Slika 19 - Fragment sarkofaga sa prikazom svetaca ili apostola, koji je bio ugrađen kao spolija u crkvi Sv. Marija od anđela (izvor: M. Baldini, *Parentium – Topografia antica*, Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997, 175, Slika 7.)

Slika 20 - Položaj grobljanskih kapelica na starom porečkom groblju Čimare (izvor: M. Baldini, *Parentium – Topografia antica*, Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997, 184, Slika 5.)

13. Crkvena organizacija

Nova religija, kršćanstvo, pojavilo se u 1. stoljeću u Palestini i ubrzo je postalo jedan od najvažnijih faktora koji će obilježiti kasnu antiku. Kršćanstvo je od samog početka bilo privlačno običnom puku jer se temelji na vjerovanju u uskrsnuće i vječni život. Počelo se širiti velikom brzinom isprva među gradovima na istoku, a zatim se pojavilo i na zapadu Carstva, pa je tako stiglo i na područje Istarskog poluotoka. Nažalost, kako su prvi kršćani vjeru ispovijedali u tajnosti zbog straha od progona, nalazi iz tih najstarijih vremena su jako skromni. Od Milanskog edikta 313. godine, počela je znatna graditeljska djelatnost radi podizanja bogomolja. Prve bogomolje su nastajale u privatnim kućama vjernika, a od tih privatnih kuća su se kasnije razvile i prve crkve koje su se s vremenom, širile i uljepšavale. Sredinom 3. stoljeća u Poreču je postojala kršćanska zajednica na čijem je čelu bio biskup.⁹²

⁹² E. Poropat 2010.

13.1. Najpoznatiji porečki biskupi

U prvim stoljećima kršćanstva, dva su biskupa imala vrlo važan utjecaj na porečku biskupiju. Oni su u velikoj mjeri utjecali na položaj buduće katedrale, ali i na njezin današnji izgled. Nema puno sačuvanih podataka o njima, a vrlo su važni njihovi portreti na slavnomozaiku u apsidi Eufrazijeve bazilike, gdje su prikazani jedan pored drugog.

13.2. Biskup Mauro

Sveti Mauro, prvi poznati porečki biskup, slavi se kao zaštitnik grada i Porečke biskupije (Slika 21). Prvi biskup Porečke kršćanske zajednice stradao je za vrijeme najtežih progona kršćana, najvjerojatnije za vrijeme cara Decija ili Valerijana,⁹³ kad je kršćanstvo još bilo zabranjeno. Bio je pogubljen zajedno sa klerom i nekoliko vjernika, sa kojima je zajedno pokopan na već spomenutom prigradskom groblju Čimare (prema legendi, pokopan je sa svetcima Eleuterijem, Projektom, Akolitom, Demeterom i Julijanom).⁹⁴

Predaja o Svetom Mauru Porečkom se uskoro zaboravila među Porečanima, pa su oni nekoliko stotina godina, greškom štovali jednog drugog, istoimenog svetca (Sveti Mauro Afrički) kao zaštitnika svoga grada. Godine 1846. pronađen je vrlo važan fragment kamene ploče sa sarkofaga Sv. Maura Porečkog⁹⁵ u baptisteriju Eufrazijeve bazilike (Slika 22).⁹⁶ Taj fragment se danas nalazi na sjevernom zidu bazilike, a na njemu piše:

*Hoc cubule sanctum confessoris Mauri
nibeum contenet corpus
Haec primitiva eius oratibus
reparata est ecclesia*

⁹³ A. Šonje 1971, 219 – 220.

⁹⁴ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1706>, 07.11.2016.

⁹⁵ E. Poropat 2010.

⁹⁶ M. Prelog 1957, 117.

*Hic condigne translatus est
ubi episcopus et confessor est factus
Ideo in honore duplicatus est locus*⁹⁷

Ovaj natpis označava Maura kao konfesora (onaj koji ispovijeda vjeru), a ne kao mučenika, iako se on na mozaiku u apsidi Eufrazijeve bazilike prikazuje sa mučeničkom krunom.

Nadalje, natpis ukazuje na dvije faze u izgradnji sakralnih objekata u Poreču: na prvu crkvu (*primitiva ecclesia*) i na njenu restauraciju (*reparata est*), kada je povećan te udvostručen cijeli kompleks (*duplicatus est locus*).⁹⁸ Zadnji red na natpisu nije potpuno jasan; Šonje smatra da je crkva podvostručena, odnosno da je sagrađena dvojna bazilika,⁹⁹ a Duje Rendić Miočević smatra da se izraz "*duplicatus est locus*" vezuje uz premještanje Maurovog tijela i da samim time crkva povećava svoju vrijednost, ali ne u materijalnom nego u duhovnom smislu.¹⁰⁰

O životu tog svetca svjedoče i Lateranska krstionica i oratorij u Rimu, gdje su na mozaiku uz Sv. Maura između ostalih prikazani i Sv. Venancije, Sv. Dujam, Sv. Asterije, Sv. Septimije i ostali dalmatinski mučenici. Danas se relikvije Sv. Maura čuvaju u memorijalnoj kapeli Eufrazijeve bazilike. Spomendan Sv. Maura je 21. studenog, kada se njegove moći, zajedno s moćima Sv. Eleuterija stavljaju na glavni oltar bazilike.

⁹⁷ U prijevodu: "Ovo sveto počivalište čuva čisto tijelo svjedoka Maura. Ova prvobitna Crkva obnovljena je njegovim molitvama. Časno je prenesen ovdje gdje je bio biskup i svjedok. Stroga je ovo mjesto dvostruko časno". S. J. Škunca, *Prošlost crkve u Istri*, Pazin 2014, 15.

⁹⁸ M. Prelog 1957, 117 - 118.

⁹⁹ A. Šonje, *Crkvena arhitektura zapadne obale Istre*, Zagreb – Pazin, 1982, 211. Dalje u tekstu: A. Šonje 1982.

¹⁰⁰ D. Rendić Miočević, *Per una nuova interpretazione dell'epigrafe sepolcrale del vescovo e confessor parentino Mauro*, u: *Atti del IX congresso internazionale di archeologia cristiana 2*, Roma 1978, 446.

Slika 21 - Lik Sv. Maura iz mozaika u apsidi (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 158, Slika 108.)

Slika 22 - Natpis na ulomku sarkofaga sv. Maura iz druge polovice 4. stoljeća (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 195, Slika 147.)

13.3. Biskup Eufrazije

O životu biskupa Eufrazija također nema puno podataka. Ne zna se točna godina njegova rođenja, ali se iz jednog pisma koji je papa Pelagije uputio ravenskom egzarhu može zaključiti da je bio iz Trakije.¹⁰¹ O njemu se zna da je na mjestu stare i porušene crkve, izgradio novu i puno raskošniju, a osim toga sagradio je i biskupsku palaču u kojoj je živio.

Bio je sasvim sigurno blizak suradnik caru Justinijanu i ravenskom nadbiskupu Maksimilijanu. Preko Eufrazija, Justinijan je bio izravni investitor nove crkve.

Eufrazije je bez dvojbe bio jedna posebna ličnost. O tome svjedoči i to što je svoj lik smjestio u svod središnje apside i nadomak Majke Božje, a nalazi se između Sv. Maura i arhidakona Klaudija (Slika 23 i 24).

U južnoj apsidi, na podnožju oltara, pronađen je natpis¹⁰² koji kaže da je "sluga Božji, biskup Eufrazije izgradio crkvu iz temelja u jedanaestoj godini svoga biskupovanja", što je dosta važan podatak, ali ipak nedovoljan za dataciju početka gradnje bazilike.¹⁰³

Sačuvan je i jako lijep primjer oltara koji je posvećen biskupu Eufraziju. Na oltaru se nalazi otvor, iznad njega, kao središnji prikaz nalazi se zabat sa križem i dvjema pticama, a sve to okružuju dvije ribe. Dva stupa nose polukružni luk s urezanim natpisom, a unutar toga se nalazi prikaz školjke (Slika 25).

Iako se za baziliku najčešće koristi naziv Eufrazijeva, što i ne čudi s obzirom da su svi kapiteli bili označeni Eufrazijevim monogramom, ona je, kao vjerojatno i sve crkve koje su joj prethodile, bila posvećena Uznesenju Blažene Djevice Marije u nebo.¹⁰⁴

¹⁰¹ L. Ferenčić, *Najstarije crkve BDM u Istri*, Bogoslovska smotra 44, sv. 2 - 3, 1994, 305. Dalje u tekstu: L. Ferenčić 1994.

¹⁰² Natpis glasi: *FAMULUS DEI EUFRASIUS ANTISTES TEMPORIBUS SUIS AGENS ANNUM XI A FONDAMENTIS DEO LOVANTE SANCTAE AECCLISIAE CATHOLIKAE HUNC LOCUM CONDIDIT.*, L. Ferenčić 1994, 306.

¹⁰³ A. Šonje, 1982, 36.

¹⁰⁴ L. Ferenčić 1994, 306.

Slika 23 - Mozaik u apsidi Eufrazijeve bazilike sa prikazom arhidakona Klaudija i njegovog sina, te biskupa Eufrazija i Svetog Maura (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 159, Slika 109.)

Slika 24 – Biskup Eufrazije (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014.)

Slika 25 – Gornji dio oltara biskupa Eufrazija (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 87, Slika 31.)

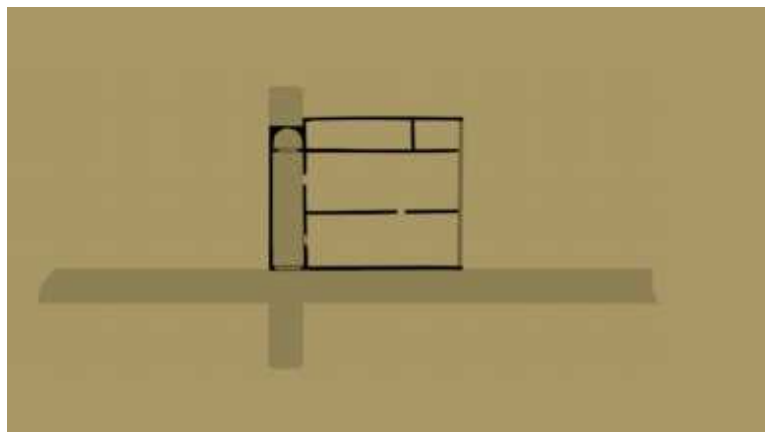
14. Građevine koje su prethodile Eufrazijevoj bazilici

14.1. Prvobitni oratorij

Sredinom VI. stoljeća Eufrazije postaje biskupom Poreča i uskoro započinje sa gradnjom veličanstvene bazilike. Međutim, on ipak ne započinje sa gradnjom skroz ispočetka jer su se na tom prostoru već ranije nalazile sakralne konstrukcije. Naime, dok je kršćanstvo još bilo zabranjeno, kršćani su se često okupljali u privatnim kućama i tako ispovijedali vjeru. Sa sjeverne strane Eufrazijeve bazilike pronađeni su tragovi tri sloja antičke arhitekture i dijelovi antičkog bedema.¹⁰⁵ Najbolje su sačuvani ostatci trećeg sloja arhitekture. Upravo je u tom sloju, na području jedne stambene zgrade lociran i oratorij, odnosno *domus ecclesiae* biskupa

¹⁰⁵ A. Šonje 1971, 219 - 220.

Maura.¹⁰⁶ U Maurovom oratoriju se najviše ističe prostorija A, koja je vjerojatno služila kao *triclinium* ili *tablinium* i na tome mjestu su se okupljali vjernici (Slika 26).

Slika 26 – Mogući tlocrt *domus ecclesiae* (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 14.)

U toj prostoriji je 1967. pronađen i ostatak bazena koji je pripadao krstionici.¹⁰⁷ Najkasnija datacija *domus ecclesiae* je sredina 3. stoljeća.¹⁰⁸ Neki povjesničari smatraju da je ta prva crkva u Poreču zapravo bila uređena baš u kući Sv. Maura, u jednoj insuli koja je bila u blizini termi,¹⁰⁹ ali danas taj podatak nije moguće dokazati.¹¹⁰ Kao što je u prethodnom poglavlju već navedeno, prvobitna crkva je u nekom trenutku preuređena i proširena, te su tada nastale tri nove prostorije.¹¹¹ Prema natpisu, srednja prostorija je služila za euharistiju, južna prostorija je bila *martyrium* i tamo su se čuvale relikvije Sv. Maura, a sjeverna prostorija je imala ulogu katekumeneja.¹¹²

Na području *domus ecclesiae* su pronađeni dijelovi triju velikih mozaika.¹¹³ Na prvom mozaiku se nalazi motiv meandra, koji na gornjem rubu ima dva mala kvadrata s likom

¹⁰⁶ *ibid.*, 224.

¹⁰⁷ *ibid.*

¹⁰⁸ *ibid.*, 225.

¹⁰⁹ M. Prelog 1957, 118.

¹¹⁰ A. Šonje 1971, 226.

¹¹¹ *ibid.*, 229.

¹¹² *ibid.*

¹¹³ L. Ferencić 1994, 302.

riba.¹¹⁴ Na drugom mozaiku se unutar meandra nalazi kantharos iz kojeg izlaze vitice (Slika 27).¹¹⁵ Na gornjem i donjem dijelu toga mozaika se nalaze ispisana imena donatora koji su pomogli u izgradnji mozaika. Na trećem mozaiku je prikazan medaljon unutar lisnatog vijenca na kojem se također nalazio popis donatora.¹¹⁶ Pronađen je i podni mozaik sa figurom ribe, što nesumnjivo ukazuje da su se na tome mjestu sastajali kršćani (Slika 28).

Upravo iz svih tih podnih mozaika i sačuvanih natpisa mogle su se precizno odrediti faze gradnje, adaptacije i obnove objekata iz predeufrazijeva doba.

Na prostoru prve crkve sačuvao se i mozaik ispod kojeg su, prilikom izvođenja arheoloških radova, nađeni novci Licinija, Konstantina i Valensa.¹¹⁷

Rane crkve u Iliriku i Noriku su često nastajale blizu termi jer su one bile vrlo važne zbog samog obreda krštenja (Slika 29).¹¹⁸ Na već spomenutoj kamenoj ploči sarkofaga piše da su ostaci biskupa Maura krajem 4. stoljeća preneseni s groblja izvan grada na mjesto "gdje je bio biskup".¹¹⁹ Taj je podatak najveći dokaz o postojanju prvobitnog oratorija.

Slika 27 - Mozaik sa prikazom kantharosa iz prvobitnog oratorija (I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 92, Slika 37.)

¹¹⁴ ibid.

¹¹⁵ M. Prelog, 1957, 115.

¹¹⁶ L. Ferenčić 1994, 302.

¹¹⁷ A. Šonje 1982, 24.

¹¹⁸ K. Regan, B. Nadilo, *Crkveno graditeljstvo*, Građevinar 62, 2010, 841. Dalje u tekstu: K. Regan, B. Nadilo 2010.

¹¹⁹ M. Prelog 1957, 117.

Slika 28 - Mozaik sa prikazom ribe (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 86, Slika 30.)

Slika 29 - Najvjerojatniji položaj prve crkve (izvor: <http://bbqboy.net/best-preserved-early-christian-complex-world-porecs-euphrasian-basilica/>, preuzeto: 2.12.2016.)

14.2. Predefrazijeva bazilika

Nakon Milanskog edikta, broj vjernika je počeo naglo rast i kršćanstvo se počelo širiti i na okolna ruralna područja. Do sredine 5. stoljeća broj vjernika je toliko porastao da je prva crkva postala premala i uskoro počinje gradnja veće bazilike u čast Bogorodice, koja je poznata i pod nazivom Predefrazijana.¹²⁰

Predefrazijeva bazilika se sastojala od trobrodne crkve i kultne dvorane¹²¹ koje su bile odijeljene hodnikom i cisternom.¹²² U literaturi se one često spominju kao dvojne bazilike (*basilica geminae*). Iako se danas ne zna točno koja je bila svrha gradnje dvojnih bazilika, sve češće prevladava mišljenje da je jedna crkva služila za čuvanje relikvija mučenika, a druga je bila crkva u užem smislu riječi, odnosno mjesto gdje su se okupljali vjernici i molili. U prilog teoriji da je jedna od bazilika u Poreču bila namijenjena kultu mučenika, govori spomenuti ulomak sarkofaga na kojem je zapisan čin prijenosa tijela Maura sa groba izvan grada i njegovog polaganja u jednu od dvorana dvojne crkve (*Ideo in honore duplicatus est locus*).¹²³ Predefrazijeva bazilika je bila malo duža od današnje Eufrazijeve bazilike, imala je tri lađe koje su završavale sa ravnim perimetralnim zidom, bez apsida.¹²⁴ Zidovi su sa vanjske strane bili ojačani lezenama, a između lezena su se nalazili mali prozori (Slika 30).

Velika južna bazilika je imala pravokutan oblik, a tlocrtno je bila gotovo identična sa kasnijom Eufrazijevom bazilikom. Umjesto apsida, bazilika i kulturna dvorana su imale polukružnu klupu za svećenike (*subselia*). Klupe za svećenike koje su se nalazile u istočnom dijelu crkve su tipična pojava u bazilikama koje su se gradile u 5. stoljeću na području istočne obale Jadrana, a one oponašaju polukružno sjedalo koje se nalazilo u blagovaonicama rimskih kuća.¹²⁵

Od manje, sjeverne bazilike, pronađeni su samo ostatci trijumfalnog luka i dijelovi slijepih arkada.¹²⁶ Ispod poda današnje bazilike, na dubini od otprilike jednog metra, sačuvan je mozaički pod sa geometrijskim ornamentom, a proteže se duž cijele bazilike (Slika 31).¹²⁷

¹²⁰L. Ferenčić 1994, 304.

¹²¹A. Šonje, *Bizant i crkveno graditeljstvo u Istri*, Rijeka 1981, 22. Dalje u tekstu: A. Šonje 1981.

¹²²K. Regan, B. Nadilo 2010, 844.

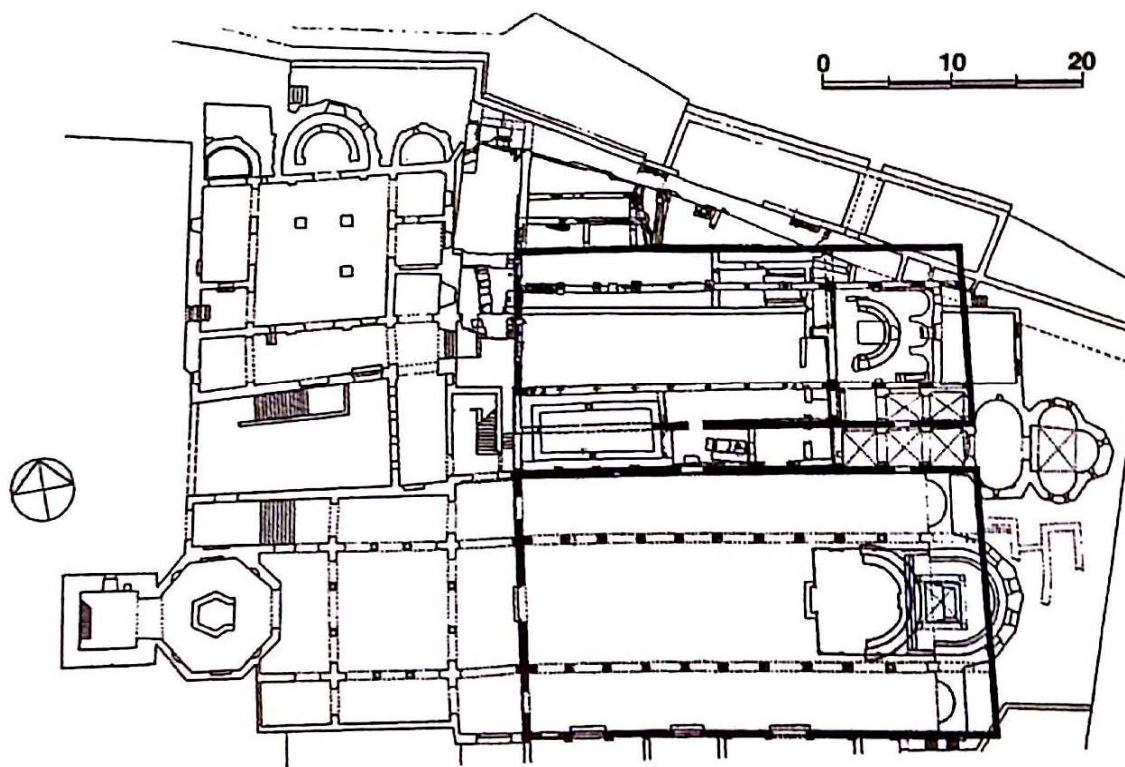
¹²³M. Prelog, *The basilica of St Euphrasius in Poreč*, Zagreb - Poreč 1994, 12. Dalje u tekstu: M. Prelog 1994.

¹²⁴A. Šonje 1971, 257.

¹²⁵A. Šonje 1981, 17 - 18.

¹²⁶K. Regan, B. Nadilo 2010, 844.

¹²⁷I. Matejčić, *Eufrazijana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 195.

Slika 30 – Tlocrt predefrazijevog bazilikalnog sklopa, 5. stoljeće (prema I. Matejčić i P. Chevalier, 1998) (izvor: M. Vicelja Matijašić, *Istra i Bizant: neki povijesno ikonografski aspekti u interpretaciji umjetnosti 6. stoljeća u Istri*, Rijeka 2007, 58, Slika 37.)

Slika 31 – Podni mozaik iz Predefrazijeve bazilike, 5. stoljeće (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 26 – 27.)

15. Eufrazijeva bazilika

Polovicom VI. stoljeća Istra dolazi pod vlast Bizanta. Utjecaj bizantske kulture i umjetnosti najbolje se vidi po crkvi koja i danas postoji, a poznata je pod imenom Eufrazijeva bazilika.¹²⁸ U posvetnom natpisu od četiri reda u središnjoj apsidi, biskup Eufrazije je naglasio da je crkva koju je on zatekao bila gotovo ruševina bez ukrasa.¹²⁹ Također, ostao je sačuvani zapis u kojem Eufrazije piše da je sjevernu baziliku uredio za bogoslužje, a južnu baziliku srušio.¹³⁰ Međutim, novija istraživanja građevine utvrdila su da sjeverna bazilika ipak nije bila u tako lošem stanju kao što to donosi Eufrazije, jer je on zadržao osnovni tlocrt sa tri zida ranije bazilike, a dodao je samo istočni sa istaknutom poligonalnom apsidom, i dvije manje upisane apside u bočnim brodovima (Slika 32).¹³¹

Slika 32 – Vanjski izgled kompleksa (izvor: <http://www.istria-culture.com/en/euphrasian-basilica-i4>, preuzeto: 2.12.2016.)

Na podloge stupova Predeufrazijeve bazilike postavljeni su novi stupovi, a ostali materijal koji također potječe iz ranije bazilike dokazuju da ona ipak nije bila bez ukrasa, kao što nam to donosi Eufrazije. Ali unatoč tome, jedno je sigurno, dolaskom Bizanta vidi se veliki

¹²⁸ M. Prelog 1957, 118.

¹²⁹ ibid.

¹³⁰ K. Regan, B. Nadilo 2010, 845.

¹³¹ M. Prelog, 1957, 118 – 119.

umjetnički pomak u upotrebi kvalitetnijeg materijala (prije svega upotreba importiranog prokoneškog mramora), dekorativne skulpture i raskošnijeg mozaika u odnosu na prethodne građevine.¹³²

Ne zna se sa sigurnošću kada je bazilika točno sagrađena, no ako se uzme u obzir da je Eufrazije postao biskupom u Poreču nedugo nakon Bizantskog osvajanja Istre, oko 540. godine i da je bazilika sagrađena u 11. godini Eufrazijeva episkopata, dovršetak crkve se stavlja između 553. i 559. godine.¹³³

Zajedno sa bazilikom, sagrađeni su i četvrtasti atrij sa stupovima (Slika 33), biskupski dvor koji se nalazi sjeverno od atrija i nova memorijalna kapela na sjeveroistoku, a obnovljena je i krstionica.¹³⁴

Dužina bazilike iznosi 35,5 m, a širina 18,5 m.¹³⁵ U gradnji bazilike se najviše upotrebljavao priklesani lomljeni kamen od domaćeg vapnenca, a opeka je korištena samo djelomično kod izgradnje lukova i apsida.¹³⁶

Slika 33 - Stupovi iz atrija (izvor: I. Matejčić, *Eufraziana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 54 - 55.)

¹³² ibid, 118.

¹³³ M. Vicelja Matijašić 2007, 47.

¹³⁴ ibid, 61.

¹³⁵ K. Regan, B. Nadilo 2010, 845.

¹³⁶ ibid.

Dva niza od devet stupova i arkada dijele unutrašnji prostor bazilike na tri lađe (Slika 34). Srednji brod završava širokom i dubokom poligonalnom apsidom koja je rađena po uzoru na ravenske i konstantinopolske crkve, a na završetcima bočnih brodova nalaze se plitke polukružne apside koje su upisane u ravan zid.¹³⁷

Mramorni stupovi nejednake veličine nose kapitele različitih oblika, a iznad plitke kvadratne plinte nalaze se imposti koji su također različitog oblika i debljine. Na svakom impostu je uklesan medaljon s monogram biskupa Eufrazija.¹³⁸ S obzirom na različite veličine kapitela, visina samih stupova nije jedinstvena, a isto tako varira oblik i debljina imposta (Slika 35).¹³⁹

Vrlo slični stupovi se nalaze u ranokršćanskim bazilikama u Gradu, Solunu, Saloni i Ravenni i vjerojatno potječu iz iste radionice.¹⁴⁰

Troapsidalni završetak nema ishodište u crkvama Konstantinopola, već svoje podrijetlo vuče sa prostora sjeverne Sirije, Palestine, Grčke i Ravene.¹⁴¹

U glavnoj apsidi je sačuvana mramorna klupa za kler s biskupskim sjedištem u sredini, a od sačuvanih je fragmenata restaurirana oltarna pregrada u izvornom obliku.¹⁴² Podovi i zidovi, kao i pročelje i začelje bazilike bili su prekriveni mozaicima koji je i danas djelomično vidljiv.¹⁴³

Narteks se nalazi sa zapadne strane kompleksa, a iz njega se kroz troja vrata pristupa unutarnjem prostoru bazilike. Na istočni dio narteksa se nastavlja atrij, otvoreni popločeni četverostrani trijem (kvadriportik) sa trolukom na svakoj strani.¹⁴⁴ Na zapadnom kraju atrija nalazi se baptisterij sa bazenom za krštenje (Slika 36).

¹³⁷ M. Vicelja Matijašić 2007, 61 – 62.

¹³⁸ M. Prelog 1957, 103.

¹³⁹ *ibid*, 104.

¹⁴⁰ K. Regan, B. Nadilo 2010, 845.

¹⁴¹ M. Vicelja Matijašić 2007, 61.

¹⁴² *ibid*.

¹⁴³ K. Regan, B. Nadilo 2010, 846 – 847.

¹⁴⁴ M. Prelog 1957, 98.

Slika 34 - Srednji brod Eufrazijske bazilike je odvojen od bočnih brodova sa devet para vitkih stupova od prokoneškog mramora koji nose zidove nad kojima lađa završava otvorenim krovom (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 9 – 10.)

Slika 35 – Stupovi sa različitim kapitelima (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 44 – 45.)

Slika 36 – Unutrašnjost krstionice i krsni zdenac (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 70, Slika 18.)

Ante Šonje¹⁴⁵ i Milan Prelog¹⁴⁶ datiraju krstionicu u 5. stoljeće, tj. u doba Predeufrazijeve bazilike. Krstionica je sa vanjske i unutarnje strane osmerokutna, a unutar nje se nalazi šesterokutni krsni zdenac.¹⁴⁷ Originalni dijelovi najviše su vidljivi u substrukcijama, dok je u gornjem dijelu zgrade vidljiv samo jedan kapitel i dio trijumfnog luka. Kroz osmerokutni baptisterij se ulazi u zvonik koji je podignut 1522. godine.¹⁴⁸

U sjeverozapadnom dijelu kompleksa nalazi se pročelje biskupske palače, jednokatnice s tri istaknute polukružne apside.¹⁴⁹ Na katu se nalazila visoka središnja audijencijska dvorana

¹⁴⁵ A. Šonje, *Problematika zaštite krstionice Eufrazijeve bazilike u Poreču*, u: Zbornik Poreštine 1, Poreč 1971, 354.

¹⁴⁶ M. Preog 1957, 119.

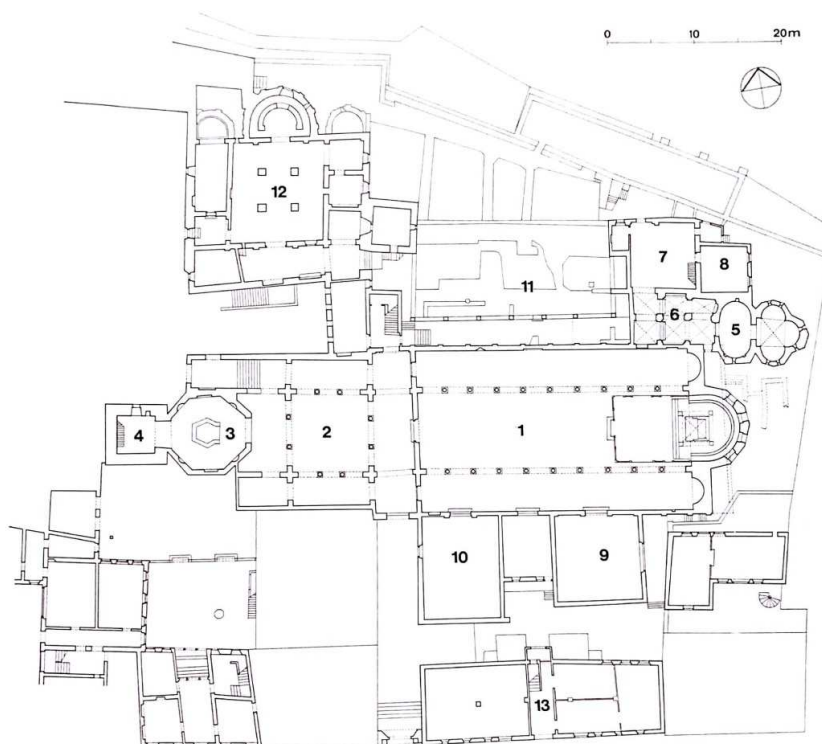
¹⁴⁷ M. Vicelja Matijašić 2007, 68.

¹⁴⁸ M. Prelog 1957, 99.

¹⁴⁹ M. Vicelja Matijašić 2007, 65.

koja je biskupu služila za primanje vjernika.¹⁵⁰ Današnja zgrada biskupske palače sačuvala je tek u dijelovima svoju originalnu konstrukciju iz 6. stoljeća.¹⁵¹

Na sjeveroistočnom kutu bazilike bila je podignuta manja memorijalna kapela koja ima trolisni oblik (*cella trichora*) i vestibul. Budući da se os *celle* ne poklapa sa osi vestibula i da te dvije građevine imaju različitu razinu podova, gotovo je sigurno da one nisu građene u isto vrijeme.¹⁵² Kapela je bila iskorištena kao mauzolej Eufraziju ili nekom od njegovih nasljednika u drugoj polovici 6. stoljeća.¹⁵³ U 20. stoljeću kapela je temeljito restaurirana i obnovljena.¹⁵⁴

Slika 37 - Tlocrt kompleksa Eufrazijeve bazilike; 1. Eufrazijeva bazilika (6. stoljeće), 2. Atrij (6. stoljeće), 3. Baptisterij (6. stoljeće), 4. Zvonik (16. stoljeće), 5. Memorija (6. stoljeće), 6. Sakristija (15. stoljeće), 7. i 8. Nova sakristija, 9. Kapela, 10. Kapela, 11. Ostatci starijih sakralnih prostora, 12. Biskupska palača (konsignatorij, 6. stoljeće), 13. Kanonička kuća (13. stoljeće) (izvor: M. Prelog, *The basilica of St Euphrasius in Poreč*, Zagreb - Poreč 1994, 13.)

¹⁵⁰ ibid.

¹⁵¹ M. Prelog 1957,113.

¹⁵² M. Vicelja Matijašić 2007, 64.

¹⁵³ M. Baldini, *Arheološka istraživanja arhitekture VI. st. na Poreštini*, Zagreb 1988, 10.

¹⁵⁴ M. Vicelja Matijašić 2007, 64.

16. Mozaici na vanjskim zidovima

Zidni mozaici, kojima su oslikani unutrašnjost i pročelje Eufrazijeve bazilike iznimno su kvalitetni i spadaju među najljepša sačuvana djela bizantske umjetnosti.

Gornji dio pročelja bazilike je bilo cijelo obloženo mozaikom koji je u gornjem dijelu skoro u cijelosti nestao, a u donjem dijelu je neuspješno restauriran.¹⁵⁵ Na vanjskim rubovima zidova je bila prikazana lisnata vitica, u trokutu zabata je bio prikazan Krist koji sjedi na okrugloj sferi, sa lijeve strane su bila prikazana četiri apostola, a kutovi na krajevima su bili ispunjeni cvijećem.¹⁵⁶

U donjem dijelu, koji je danas još djelomično vidljiv, u rubnim poljima su prikazana po dva apostola, a u unutarnjim poljima se nalazi prikaz sedam apokaliptičnih svijećnjaka (Slika 38).¹⁵⁷

Slika 38 – Ostatci mozaika na pročelju Eufrazijeve bazilike (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 60 – 61, Slika 6.)

17. Mozaici u unutrašnjosti bazilike

U mozaicima koji se nalaze u unutrašnjosti crkve prikazani su brojni likovi, njih čak 73.¹⁵⁸ Zahvaljujući posvetnom natpisu koji se nalazi ispod središnjeg prikaza u konhi glavne apside,

¹⁵⁵ M. Prelog 1994, 18.

¹⁵⁶ *ibid.*

¹⁵⁷ *ibid.*, 18 - 19.

znamo da su ti mozaici nastali polovicom 6. stoljeća, odnosno u doba biskupa Eufrazija.¹⁵⁹ Originalni mozaik bio je izrađen od nepravilnih kockica stakla glatke površine i različitih boja koji je bio umetnut u sivu žbuku.¹⁶⁰ Osim stakla, majstori su mozaik izrađivali i od drugih materijala (mramor, vapnenac, opeka, kamen).¹⁶¹

U glavnoj apsidi, na vrhu iznad trijumfalnog luka, prikazan je Isus Krist koji sjedi na okrugloj sferi okružen s apostolima. Isus u ruci drži otvorenu knjigu u kojoj piše "*Ego sum lux vera*" (Svjetlo sam istinsko). Sa svake strane mu je raspoređeno po šest apostola koji u rukama nose pripadajuće atribute: ključ, rotuluse, mučeničke krune i evanđelja, a uz glave su im ispisana imena (Slika 39).¹⁶²

Ovaj mozaik je bio jako oštećen prilikom postavljanja stropa u srednjem brodu bazilike u 18. stoljeću. Godine 1890. mozaik je restauriran, a crvena linija koja se nalazi u visini ruku apostola, dijeli mozaik na dva dijela: na donjem dijelu je mozaik u potpunosti novi, a na gornjem dijelu su originalni dijelovi nadopunjeni.¹⁶³ Lice Krista je, nakon što je maknut korniš bilo gotovo u cijelosti uništeno, te su restauratori odlučili napraviti prikaz mladolikog Krista, po uzoru na njegov prikaz u apsidi crkve San Vitale u Raveni.¹⁶⁴

Na donjem rubu trijumfalnog luka nalazi se 13 velikih medaljona sa prikazom svetica, a u središnjem je medaljonu simbolički prikazan Krist kao janje. Krist u obliku janjeta ipak nije originalan prikaz nego djelo kasnijih restauratorski radova.¹⁶⁵ Svaki je medaljon bio odvojen natpisom koji je označavao ime svetece.¹⁶⁶ U medaljonima su prikazane: Felicita, Bazilisa, Eugenija, Cecilija, Agneza, Agata, Eufemija, Tekla, Valerija, Perpetua, Suzana i Justina.¹⁶⁷ Svetice su prikazane na jednak način, tipizirano, s istim frizurama, velom, u zlatnim haljinama i sa aureolom. Ono u čemu se najviše razlikuju su ukrasi na ovratnicima haljina.¹⁶⁸

¹⁵⁸ K. Regan, B. Nadilo 2010, 846.

¹⁵⁹ M. Vicelja Matijašić 2007, 110.

¹⁶⁰ *ibid.*, 111.

¹⁶¹ *ibid.*

¹⁶² M. Prelog 1957, 111.

¹⁶³ M. Prelog 1994, 19.

¹⁶⁴ M. Vicelja Matijašić 2007, 115.

¹⁶⁵ *ibid.*, 146.

¹⁶⁶ M. Prelog 1994, 19.

¹⁶⁷ *ibid.*

¹⁶⁸ M. Vicelja Matijašić 2007, 147.

Slika 39 – Prikaz na gornjem dijelu trijumfalnog luka (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 152 – 153.)

U polukružnom polju apsidalnog svoda, u konhi apside nalazi se centralni prikaz i jedini do danas u potpunosti sačuvan kasnoantički prikaz Bogorodice na prijestolju, s Isusom Kristom na koljenima (Slika 40).¹⁶⁹ Marija sjedi na purpurnom jastuku, a tron je ukrašen zlatom i dragim kamenjem. Purpur je, uz zlato i drago kamenje, simbol luksuza.¹⁷⁰

To je ujedno i prvi put da se na Zapadnom dijelu Carstva javlja prikaz Bogorodice u centru glavnog apsidalnog svoda.¹⁷¹ Do nje stoje dva anđela (Gabrijel i Mihovil). S Bogorodičine lijeve strane se nalaze tri sveca, dva su prikazana sa mučeničkom krunom, a jedan sa knjigom u ruci. Pored njih nema nikakvih natpisa ili imena, tako da se može samo pretpostaviti da su to prikazi svetog Eleuterija, Projekta i Elipidija.¹⁷² S desne strane se nalaze Sv. Mauro s krunom u ruci i aureolom, i Eufrazije koji je prikazan kao sredovječan čovjek koji u rukama drži model crkve. Iza njega, s evanđeljem u ruci nalazi se arhiđakon Klaudije.¹⁷³ Prema nekim mišljenjima, Klaudije je bio Eufrazijev brat i upravitelj biskupskih imanja. Za prikaz biskupa Eufrazija korištene su kockice od poluprozirnog žućkastog stakla i vapnenca, te su tako

¹⁶⁹ A. Šonje 1982, 20.

¹⁷⁰ M. Vicelja Matijašić 2007, 122.

¹⁷¹ A. Šonje 1982,20.

¹⁷² M. Vicelja Matijašić 2007, 123.

¹⁷³ M. Prelog 1994, 19.

obojane tesesre stvarale dojam tamnije puti.¹⁷⁴ Između biskupa i arhiđakona nalazi se dječak za kojeg natpis kaže da je to Eufrazije, sin Klaudija. Kod starokršćanskih mozaika je vrlo neobično da se utemeljitelj crkve nalazi prikazan u kaloti apsida zajedno sa mučenicima.¹⁷⁵

Likovi se kreću po zelenoj tratini sa rasutim cvijećem. Zelena tratina polako prelazi u zlatnu pozadinu, a iznad glava prikazanih likova se nalaze gusti oblačići iz kojih u sredini iznad Marijine glave izlazi ruka s vijencem – simbol Boga.¹⁷⁶

Ispod tog prizora teče široki posvetni natpis na latinskom jeziku u kojem se hvali i slavi biskupa Eufrazija i njegovu izgradnju bazilike (Slika 41).

Ispod natpisa, četiri visoka prozora dijele dio mozaika na pet dijelova. Dva glavna mozaička polja prikazuju prizore iz Marijina života - Navještenje i Vizitaciju, a u poljima između prozora su tri samostalne figure.¹⁷⁷

Slika 40 – Prikaz konhe središnje apsida (izvor: <http://romeartlover.tripod.com/Parenzo.html>, preuzeto: 17.8.2017.)

¹⁷⁴ M. Vicelja Matijašić 2007, 111.

¹⁷⁵ A. Šonje 1981, 41.

¹⁷⁶ M. Prelog 1957, 112.

¹⁷⁷ M. Prelog 1994, 21.

Slika 41 – Posvetni natpis biskupa Eufrazija (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 166, Slika 119.)

U prizoru Navještenja prikazani su krilati anđeo i Marija koja sjedi na stolcu, a iza nje se nalazi prikaz jedne zgrade. Ta se kuća može interpretirati kao Marijina kuća u Nazaretu, iako se pojavljuju i mišljenja da je to prikaz Crkve ili Davidove palače (Slika 42).¹⁷⁸

U prizoru Vizitacije, Marija je u posjeti svojoj rođakinji Sv. Elizabeti, a obje su žene u visokom stupnju trudnoće (Slika 43).

Slika 42 – Prizor Navještenja (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 170, Slika 123.)

¹⁷⁸ G. Schiller, *Iconography of Christian art I*, London 1971, 37.

Slika 43 – Prizor Vizitacije (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 171, Slika 124.)

U uskom vertikalnom polju između prozora prikazan je lik sv. Zaharije u frontalnom stavu. U desnoj ruci drži kadionicu sa tamjanom, a u lijevoj ruci zlatnu kutijicu na kojem se nalazi lik oranta.¹⁷⁹ Na srednjem uskom polju između prozora nalazi se visoki anđeoski lik sa aureolom i dijamantom u kosi, a u rukama nosi kuglu sa upisanim križem iz kojeg izlazi svjetlost. Na trećem polju se nalazi mozaik koji je u 19. stoljeću značajno restauriran, a prikazuje Svetog Ivana Krstitelja (Slika 44).¹⁸⁰

I u dvije konhe bočnih apsida sačuvali su se fragmenti nekadašnjeg mozaikalnog ukrasa. Ti mozaici su jako oštećeni, a restaurirani su također u 19. stoljeću.¹⁸¹ U obje su konhe isti prikazi koji su ostali sačuvani samo u gornjem dijelu: mladi Krist sa aureolom s križem i gemama kruni dvoje likova koji stoje ispod njega.¹⁸² U južnoj apsidi su prikazana dva svetca sijede kose. Uz lijevi lik ostala su sačuvana samo slova SCS, dok se uz desni sačuvalo cijelo ime: SEVERVS (Slika 45 i 46). Desni lik možda predstavlja ravenkog biskupa koji se pojavljuje i na mozaiku crkve San Apollinare in Classe gdje je označen kao *sanctus*, a lijevi lik možda označava biskupa i graditelja Ursusa, koji se također nalazi na spomenutom

¹⁷⁹ M. Vicelja Matijašić 2007, 133 – 140.

¹⁸⁰ *ibid*, 140.

¹⁸¹ M. Vicelja Matijašić 2007, 151.

¹⁸² M. Prelog 1994, 22.

mozaiku i također ima oznaku *sanctus*.¹⁸³ U sjevernoj apsidi Krist kruni braću Kuzmu i Damjana.¹⁸⁴ Uz lik lijevog svetca sačuvala su se slova SCS C, dok se uz desni lik sačuvalo ime IANVS.

Slika 44 – Prikaz Sv. Zaharije, anđela i Sv. Ivana Krstitelja (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 164 – 165, Slika 118.)

¹⁸³ *ibid*,152.

¹⁸⁴ M. Vicelja Matijašić 2007, 151.

Slika 45 – Prikaz u južnoj apsidi (izvor M. Prelog, *The basilica of St Euphrasius in Poreč*, Zagreb - Poreč 1994, 49, Slika 24.)

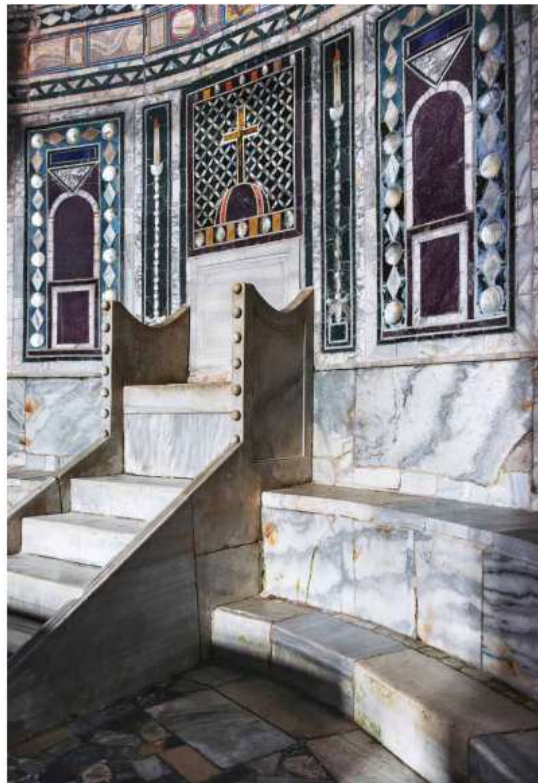

Slika 46 - Prikaz u sjevernoj apsidi (izvor: M. Prelog, *The basilica of St Euphrasius in Poreč*, Zagreb - Poreč 1994, 49, Slika 23.)

Unutrašnjost bazilike je, osim sa mozaicima, bila ukrašena i sa štukaturom i inkrustacijom. Štukature sa geometrijskim, vegetabilnim i animalnim motivima su se sačuvale na donjim dijelovima lukova sjevernih arkada.¹⁸⁵

U donjem dijelu središnje apsida se nalaze intarzije sa geometrijskim ukrasom izvedene u tehnici *opus sectile* (Slika 47). Iznad biskupskog trona se nalazi simbolični prikaz križa sa Golgote koji je okružen sa dva svijećnjaka sa zapaljenim svijećama. Intarzije su izvedene od skupocjenih materijala (mramor, porfir, oniks) a taj se materijal navodno nekada nalazilo u rimskim hramovima na porečkom forumu.¹⁸⁶

Eufrazijeva bazilika je najljepši sačuvani spomenik ranobizantske umjetnosti na Sredozemlju i vjerojatno najbolje sačuvani ranokršćanski katedralni kompleks na svijetu. Stoljećima je privlačila pažnju mnogih putopisaca, crtača i slikara, ljubitelja starina, pjesnika, a od naših je spomenika jedna od najprisutnijih u stručnoj literaturi, te vrlo posjećeni spomenik kulture. Godine 1997. UNESCO je kompleks Eufrazijeve bazilike uvrstio na svoj popis svjetske kulturne baštine.

Slika 47 – Intarzije u donjem dijelu središnje apsida (izvor: I. Matejčić, *Eufrasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014, 174, Slika 126.)

¹⁸⁵ M. Prelog 1994, 25.

¹⁸⁶ A. Šonje 1981, 42.

18. Ostale sakralne građevine na području Poreštine

Iako je Eufrazijeva bazilika najpoznatija građevina u Poreču, uz nju su postojale i druge, manje crkve. Za mnoge se zna samo iz starijih sačuvanih zapisa, a najčešće se ne zna niti kako su izgledale, niti gdje su se bile, a niti kada su sagrađene (slika 48).

Crkva Sv. Tome Apostola se nalazila na mjestu nekadašnje crkve i samostana Sv. Franje, zapadno od Eufrazijeve bazilike.¹⁸⁷ Jedino što je danas ostalo sačuvano od te crkve su tragovi mozaika koji su pronađeni prilikom kopanja temelja za novu zgradu.¹⁸⁸

Slika 48 - Stare crkve Poreča i okolice (izvor: <http://www.casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-62-2010-11-07.PDF>, preuzeto: 3.12.2016.)

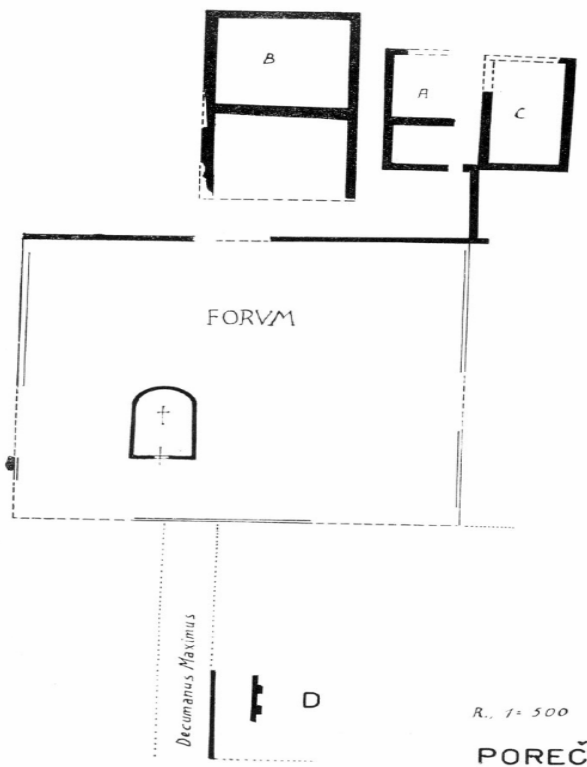
Na trgu Marafor se nalazila crkva kojoj se danas ne zna pravo ime, ali se u literaturi spominje kao crkva Sv. Marije (Slika 49). Od te crkve je pronađen samo dio jednog zida. Istraživanjem je ustanovljeno da je ta crkvica bila veličine 11 x 6 m, imala je jednobrodan tlocrt i istaknutu polukružnu apsidu.¹⁸⁹

¹⁸⁷ K. Reagan, B. Nadilo 2010, 1022.

¹⁸⁸ M. Prelog 1957, 124.

¹⁸⁹ K. Reagan, B. Nadilo 2010, 1022.

Ante Šonje je 1953. godine istraživao pronađeni zid crkve i zaključio da crkva potječe iz 5. stoljeća, te iznio mišljenje da je trg Marafor ime dobio od izvedenice naziva ove crkve i rimskog trga.¹⁹⁰ Prema njemu bi "Mar" potjecalo od imena Mara, koji je bio česti naziv za Mariju u Istri, a crkva bi prema tome bila posvećena Sv. Mariji. Po ovoj pretpostavci, trg Marafor je ime dobio po crkvi, a ne prema hramu koji je posvećen bogu Marsu.¹⁹¹

Slika 49 - Ostatci antičke arhitekture na području Marafora; †= crkvica, A = prvobitni hram, B = veliki hram, C = Neptunov hram, D = Comitium (izvor: A. Šonje, *Novi nalazi starokršćanske i ranosrednjovjekovne arhitekture u Poreštini*, *Histria archeologica* 1, sv.2, 1970, 65, Slika 4.)

Već je spomenuto da se istočno od grada uz cestu koja se nastavljala na *Decumanus* nalazilo gradsko groblje Čimare gdje su pokapani prvi kršćani, a kasnije je na tome mjestu nastalo ranokršćansko groblje.¹⁹² Na groblju Čimare su pronađene male spomen - kapelice koje su

¹⁹⁰ A. Šonje, *Novi nalazi starokršćanske i ranosrednjovjekovne arhitekture u Poreštini*, *Histria archeologica* 1, sv.2, 1970, 63.

¹⁹¹ *ibid.*

¹⁹² K. Regan, B. Nadilo 2010, 1023.

sagrađene u 4. i 5. stoljeću, a pronađena je i jedna dvojna crkva. Blizu crkve su sagrađene tri jednobrodne kapelice s apsidom koje su služile za ukop imućnijih građana.¹⁹³

Crkva Sv. Eleuterija, đakona i mučenika koji je prikazan na baldahinu Eufrazijeve bazilike, i danas postoji, ali je u 13. stoljeću značajno obnovljena (Slika 50).¹⁹⁴ U ovoj crkvi se nalaze korske klupe koje su originalno bile smještene u Eufrazijevoj bazilici.¹⁹⁵

Slika 50 - Crkva Sv. Eleuterija (izvor: <http://www.casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-62-2010-11-07.PDF>, preuzeto: 3.12.2016.)

Malo južnije od crkve Sv. Eleuterija, na malom brežuljku, nalazila se nekoć jednobrodna crkva Sv. Marka koja je datirana u drugu polovicu 6. stoljeća.¹⁹⁶ Danas na tome mjestu nema nikakvih sačuvanih tragova crkve.

Crkva Sv. Petra na rtu Zorna, koji se nalazi južno od Poreča, bila je dugo vremena poznata samo po tlocrtu koje je napravio A. Amoroso na temelju jednog nacрта iz 1869. godine.¹⁹⁷

¹⁹³ ibid, 1023.

¹⁹⁴ ibid, 1024.

¹⁹⁵ ibid.

¹⁹⁶ A. Šonje 1981, 74.

Iako je tlocrt građevine neobičan, Amoroso zaključuje da se radi o trobrodnoj crkvi s apsidom, a u produžetku se nalazi i koso orijentirana oktogonalna građevina s četvrtastim bazenom u sredini do koje se dolazi iz središnjeg prostora.¹⁹⁸ Nakon što je i P. Kandler pogledao nacrt tlocrta, Amoroso zaključuje da se ipak radi o ostacima rimske vile čiji će *triclinium* kasnije bio prenamijenjen u crkvu Sv. Petra.¹⁹⁹ Branko Marušić²⁰⁰ ostavlja mogućnost da je oktogonalna krstionica sa šesterokutnim bazenom dozidana za vrijeme ostrogotske vlasti u Istri (493. – 536.), za potrebe arijanske crkve koja nastaje na velikom imanju nekog gotskog dužnosnika, kao središte arijanske općine u vrijeme kada njihov kult nije mogao prodrijeti u grad.

Prije nekoliko godina u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, pronađen je originalni crtež kojeg opisuje Amoroso, ali on nažalost ne donosi puno novih podataka (Slika 51).²⁰¹ Prostor crkve koji je povezan sa krstionicom i atrijem te osmerokutna krstionica, bili su karakteristični za ranokršćanske spomenike na ovom području. Ono što nije uobičajeno je kosi oblik apside krstionice.²⁰² Paralela bi se mogla povući samo sa pretpostavljenom krstionicom porečke katedrale iz 5. stoljeća, ali je u 19. stoljeću napravljena nažalost pogrešna restauracija tog dijela zida.²⁰³

¹⁹⁷ M. B. Carre, I. Matejčić, F. Tassaux, *Parentium i južna poreština*, u: M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux (ur.), *Sjeverno priobalje Poreštine u antici*, Poreč 2012, 165. Dalje u tekstu: M. B. Carre, I. Matejčić, F. Tassaux 2012.

¹⁹⁸ *ibid.*

¹⁹⁹ *ibid.*

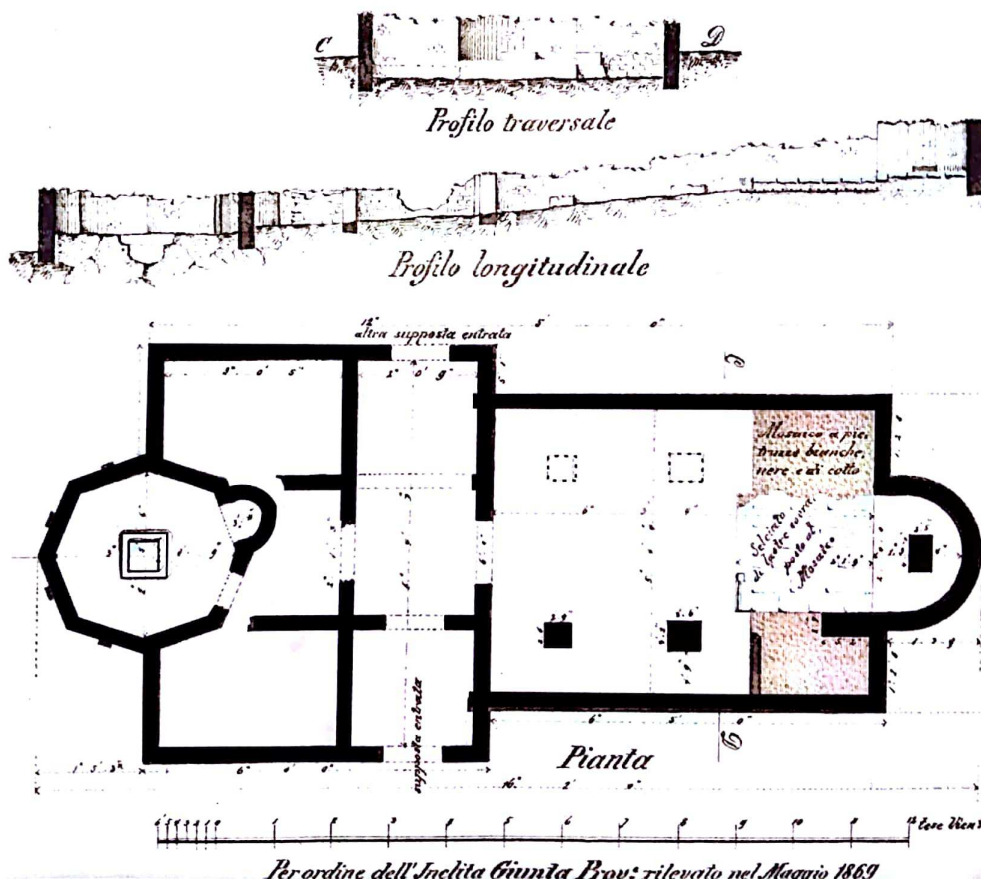
²⁰⁰ B. Marušić, *Istra u ranom srednjem vijeku: arheološko – povijesni prikaz*, Pula 1960, 8.

²⁰¹ M. B. Carre, I. Matejčić, F. Tassaux, 2012, 167.

²⁰² *ibid.*

²⁰³ *ibid.*

Ruine della Chiesa di S. Pietro di Sorna a Molin del Rio

Slika 51- Tlocrt crkve Sv. Petra na Zorni (izvor: M. B. Carre, I. Matejčić, F. Tassaux, *Parentium i južna poreština*, u: M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux (ur.), *Sjeverno priobalje Poreštine u antici*, Poreč 2012, 167, Slika 20.)

Godine 1961., jugoistočno od Poreča, blizu prapovijesnog lokaliteta Sveti Anđeo, pronađene su ruševine jednobrodne crkve Sv. Petra.²⁰⁴ Ulaz u ovu crkvu se nalazio na kraju južnog zida, a ne na zapadnoj strani, kako je to bilo uobičajeno.²⁰⁵ Apsida ove crkve je bila istaknuta i zauzimala je cijeli crkveni prostor. Crkvu je bilo moguće datirati u 6. stoljeće zahvaljujući nalazu tegula i baze oltarne menze na kojoj se nalazio upisan križ, a koja je tipična za starokršćanske crkve.²⁰⁶

²⁰⁴ K. Regan, B. Nadilo 2010, 1024.

²⁰⁵ *ibid.*

²⁰⁶ *ibid.*

19. Komplex Lorun i Červar

Lokalitet Lorun, smješten sjeverno od Poreča, je još od sredine 19. stoljeća poznat kao mjesto na kojem se nalazila radionica za proizvodnju imperijalne keramike (Slika 52).²⁰⁷ Lokalitet je prvi istraživao Gian Paolo Polesini, ali njegova istraživanja nisu nigdje objavljena.²⁰⁸ Godine 1994. suradnjom Zavičajnog muzeja Poreštine i Instituta Ausonius iz Bordeauxa započinju dugotrajna istraživanja na ovom vrijednom nalazištu. Godine 2003. u istraživanjima se pridružuje i Sveučilište u Padovi, a 2007. godine timu se pridružuje još jedan partner, Francuska škola iz Rima.²⁰⁹

Na kompleksu su se nalazile radionice u kojima su se proizvodili različiti predmeti; građevinski materijal, amfore (*Dressel 6B*), uljanice, keramičke posude, te keramika sa žigom.²¹⁰ Žigovi na pronađenim amforama su nosili imena vlasnika posjeda: *Sisena Statilius Taurus*, *Messalina*, *Crispinillus*, *Aelius Crispinillus* i *Calvia Crispinilla* (Slika 53).²¹¹ Između 81. 83. godine pos. Kr., posjed je prešao u carsko vlasništvo, pa su žigovi nosili imena careva (Domicijan, Nerva, Trajan i Hadrijan).²¹² Nakon Hadrijana, proizvodnja se i dalje nastavlja, ali više nema imena careva na žigovima. Lokalitet prestaje sa proizvodnjom krajem 5. stoljeća.²¹³

²⁰⁷ M.B. Carre, F. Tassaux, *Kupanja, Sv. Marina, Lorun i Červarski kompleks*, u: M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux (ur.), *Sjeverno priobalje Poreštine u antici*, Poreč 2012, 94. Dalje u tekstu: M.B. Carre, F. Tassaux 2012.

²⁰⁸ *ibid.*

²⁰⁹ *ibid.*

²¹⁰ *ibid.*, 95.

²¹¹ *ibid.*

²¹² *ibid.*

²¹³ *ibid.*

Slika 52 - 3D rekonstrukcija kompleksa na Lorunu (izvor: M.B. Carre, F. Tassaux, *Kompleks Sv. Marina, Lorun i Červar*, u: M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux (ur.), *Sjeverno priobalje Poreštine u antici*, Poreč 2012, 95, Slika 9 - autor: Kosinožić, montaža: Marchiori)

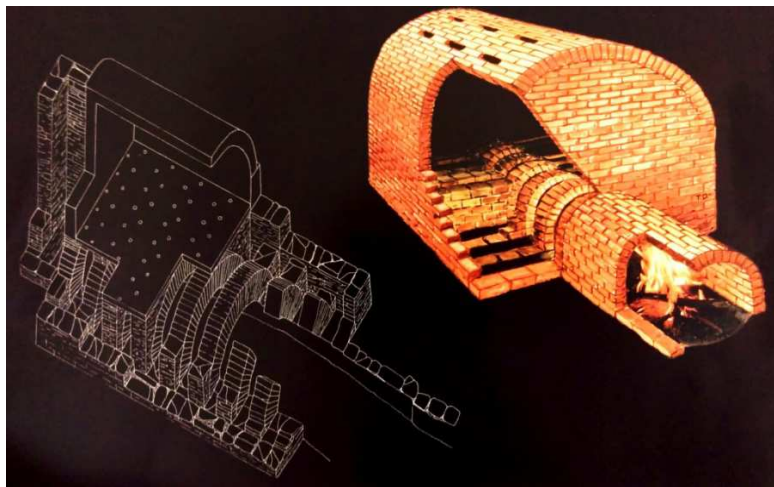
Slika 53 - Dva primjera žiga na amforama *Dressel 6B* proizvedenima na Lorunu: lijevo se nalazi Domicijanov žig, prvi car koji se na Lorunu potpisivao: IMP(eratori) AVG(USTI) Ger(manici), desno je žig Calvije Crispinille, posljednje vlasnice prije no što je pod Dioklecijanom Lorun potpao pod carski posjed, (izvor: M.B. Carre, F. Tassaux, *Kompleks Sv. Marina, Lorun i Červar*, u: M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux (ur.), *Sjeverno priobalje Poreštine u antici*, Poreč 2012, 95, Slika 10 – autor: L. Damelet)

19.1. Vila Červar Porat

Rimska *villa rustica* u Červar Portu je otkrivena 1976. godine prilikom izgradnje nove marine.²¹⁴ Uslijedila su arheološka istraživanja pod vodstvom Vesne Girardi Jurkić, a ustanovljeno je da se na jugoistoku kompleksa od 1. stoljeća pos. Kr. nalazila struktura s opekarskom peći, dok je na sjeverozapadnom dijelu u 2. stoljeću pos. Kr. sagrađena velika uljara.²¹⁵ Otkriveni dijelovi peći se nalaze unutar ostataka jedne gospodarske zgrade, a tunel ložišta je bio orijentiran u pravcu sjever – jug.²¹⁶ Kanal ložišta je imao oblik tunela koji je bio dug 9 metara i u njemu su pronađeni ulomci staklenih zdjelica, uljanica i fine rimske keramike koja se datira u drugu polovicu 1. stoljeća.²¹⁷

Uljara je bila smještena sjeveroistočno od keramičarske peći. Sastojala se od nekoliko prostorija, a u dvije glavne prostorije su pronađeni ostatci torkulara i mlina za mljevenje maslina.²¹⁸

U 3. stoljeću dolazi do pregradnje *vile rustice* i keramičarske peći, te se na tome mjestu podiže prvo stambeni kompleks sa velikom dvoranom, a zatim, u IV. stoljeću, jugoistočni dio vile biva prenamijenjen u rezidenciju s dvoranom za primanje. U VI. stoljeću, provalom Avara i Slavena, dolazi do propadanja i napuštanja stambeno – proizvodnog kompleksa.²¹⁹

Slika 54 – Rekonstrukcija opekarske peći (izvor: K. Džin, V. Girardi Jurkić, *Rimska gospodarska vila u Červar Portu kod Poreča*, Pula 2005, 10.)

²¹⁴ M.B. Carre, F. Tassaux 2012, 83.

²¹⁵ K. Džin, V. Girardi Jurkić, *Rimska gospodarska vila u Červar Portu kod Poreča*, Pula 2005, 5.

²¹⁶ *ibid*, 6.

²¹⁷ *ibid*, 9.

²¹⁸ *ibid*, 13.

²¹⁹ *ibid*, 19 – 21.

20. Kraj rimske vladavine

Nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva 476. godine, Istra ostaje administrativno vezana uz pokrajinu Italiju. Krajem 5. stoljeća Istrom su prvo zavladao Istočni Goti, a nakon toga, 539. godine Istra postaje dijelom Bizanta.²²⁰ Krajem 6. stoljeća dolazi do formiranja ravenkog egzarhata u čiji sastav ulazi i Istra. Godine 751. Istru nakratko osvajaju Langobardi, a 774. godine ponovno postaje dijelom Bizanta.²²¹ Krajem 8. stoljeća u posjed Istre došli su Franci.²²² U takvim okolnostima, na područje Istre dolaze i Slaveni te se naseljavaju najviše na jugu i zapadu poluotoka.²²³

²²⁰ M. Prelog 1957, 5 – 6.

²²¹ *ibid.*, 6.

²²² *ibid.*

²²³ <http://www.istrapedia.hr/hrv/706/povijest/istra-a-z/> (27.08.2017.)

Zaključak

Bogatstvo Poreča mjeri se njegovom povijesnom baštinom koja je duboko ukorijenjena na ovom području već tisućama godina. Ovaj mali gradić na istočnoj obali Jadrana svoj život je počeo još u prapovijesno doba. Ipak, pravi temelji gradskoj jezgri, smještenoj na malom poluotoku postavljeni su u vrijeme vladavine Rimskog Carstva. Od tada pa do danas sačuvan je pravilan geometrijski raspored ulica, sa uzdužnim *Decumanusom* i poprečnim *Cardom*.

Rimljani su ovdje prvo podigli *castrum*, na kojem i danas stoji jezgra staroga grada. Vjerojatno za vrijeme vladavine Tiberija, u 1. stoljeću, *castrum* je proglašen gradom te dobiva službeni naziv *Colonia Iulia Parentium*. U vrijeme Rimskog Carstva, Poreč dobiva svoje prve zidine. U 3. stoljeću grad je već imao organiziranu kršćansku zajednicu i ranokršćanski crkveni kompleks. Zahvaljujući materijalnim ostacima, u prvom redu arhitekturi i mozaičkim ukrasima, može se pratiti dugogodišnji razvoj jedne male kršćanske zajednice.

Poreč ima i najstarije biskupsko središte u Istri i sjeverozapadnom dijelu Hrvatske i vjerojatno "najstariju starokršćansku katedralu na svijetu", kako je to bilo napisano u elaboratu nakon čijeg je prihvaćanja Eufrazijeva bazilika 1997. godine upisana na listu svjetske graditeljske baštine.

Vrijedne muzejske zbirke Zavičajnog muzeja Poreštine svjedoče o tradiciji življenja na ovom prostoru kroz dugi niz stoljeća. Uz muzej, na porečkim ulicama nalaze se brojne galerije i izložbeni prostori koji svojim eksponatima njeguju tradiciju na suvremen način.

Popis ilustracija:

Slika 1 – Poreč (izvor: I. Matejčić, <i>Eufasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 20.).....	3
Slika 2 – Vidljivi ostatci rimske centurijacije Istre (izvor: D. Bulić, <i>Rimska centurijacija Istre</i> , Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli sv. 10, 2012, 63.)	8
Slika 3 - Teritorij porečkog agera (izvor: M. Suić, <i>Limitacija agera rimskih kolonija na istočnoj jadranskoj obali</i> , u: D. Rendić – Miočević, <i>Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru</i> , Zadar 1955, 9.)	8
Slika 4 - Odnos urbanog rastera prema agerskom u Poreču (izvor: M. Suić, <i>Antički grad na istočnom Jadranu</i> , Zagreb 2003, 164, Slika 52.)	9
Slika 5 - Shematski prikaz rimske urbanističke osnove Poreča (izvor: M. Prelog, <i>Poreč, grad i spomenici</i> , Beograd 1957, 4, Slika 6.).....	10
Slika 6 - Via Flavia (Izvor: A. Šonje, <i>Putevi i komunikacije u prethistoriji i antici na području Poreštine</i> , Poreč 1991, 39, Slika 39.).....	11
Slika 7 - Dio natpisa sa miljokaza, u zadnjem redu piše: Viam Flavi(am fecit) (izvor: R. Matijašić, <i>Gospodarstvo antičke Istre</i> , Pula 1998, 418, Arheloški muzej Istre).....	12
Slika 8- Idealna rekonstrukcija kapitolija sa Dijaninim hramom (izvor: M. Baldini, <i>Parentium – Topografia antica</i> , Rovinj 1997, 97, Slika 8.)	14
Slika 9 - Idealna rekonstrukcija Velikog grama (izvor: M. Baldini, <i>Parentium – Topografia antica</i> , Rovinj 1997, 91, Slika 4.)	15
Slika 10 - Ostaci Velikog hrama (izvor: http://swirl.blogger.index.hr/post/marafor--porec/424812.aspx , preuzeto: 08.10.2016.)	15
Slika 11 - Zavjetni natpis Abudija Vera (izvor: V. Kovačić, F. Tassaux, <i>Parentium i južna Poreština</i> u: M.B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux, <i>Sjeverno priobalje Poreštine</i> , Poreč 2012, 143, Slika 3, autor: Damelet)	17

Slika 12 - Jedan od rekonstruiranih natpisa gdje se spominje sexvir, pronađen je na sjevernom zidu konsignatorija Predeufrazijeve bazilike. Natpis potječe od nadgrobnog spomenika koji je bio postavljen izvan gradskih zidina antičkog Poreča, a datira se u prvu polovicu 2. stoljeća pos. Kr. (izvor: A. Šonje, <i>Novo nađeni antički natpisi u Poreštini</i> , Arheološki vestnik vol. XIX, 1968, 435, Slika 2.)	18
Slika 13 - Nadgrobnna stela koju je najvjerojatnije podigao Augustal, tj. svećenik svojoj ženi. Danas nije moguće točno odrediti mjesto na kojem se nalazila ova stela, ali se pretpostavlja da je bila na groblju nedaleko grada uz antičku cestu Via Flavia. (izvor: A. Šonje, <i>Ulomci antičkih natpisa i razni drugi nalazi koji su nađeni poslije Drugog svjetskog rata na području Poreštine u Istri</i> , Arheološki vestnik vol. XXVIII, 1977, 140 - 141.)	19
Slika 14 - Žrtvenik koji je dala podići Carminia Prisca (izvor: V. Girardi Jurkić, <i>Duhovna kultura antičke Istre</i> , Zagreb 2005, 125.)	19
Slika 15 - – Forum (izvor: A. Šonje, <i>Comitium Coloniae Juliae Parentium</i> , <i>Živa antika</i> sv.2, 1966, 402, Slika 6.)	1
Slika 16 – Baza na kojoj se spominje car Licinije (Zavičajni muzej Poreštine)	22
Slika 17 - Plan nekropola na lokaciji Zelena laguna (izvor: M. Baldini, <i>Parentium – Topografia antica</i> , Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997, 169, Slika 2, autor: Ante Šonje)	23
Slika 18 - Baza spomenika koji je pronađen blizu jugoistočnih zidina grada (izvor: M. Baldini <i>Parentium – Topografia antica</i> , Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997, 174, Slika 5.)	24
Slika 19 - Fragment sarkofaga sa prikazom svetaca ili apostola, koji je bio ugrađen kao spolija u crkvi Sv. Marija od anđela (izvor: M. Baldini, <i>Parentium – Topografia antica</i> , Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997, 175, Slika 7.)	24
Slika 20 - Položaj grobljanskih kapelica na starom porečkom groblju Čimare (izvor: M. Baldini, <i>Parentium – Topografia antica</i> , Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997, 184, Slika 5.)	25
Slika 21 - Lik Sv. Maura iz mozaika u apsidi (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 158, Slika 108.)	28
Slika 22 - Natpis na ulomku sarkofaga sv. Maura iz druge polovice 4. stoljeća (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 195, Slika 147.)	28

Slika 23 - Mozaik u apsidi Eufrazijeve bazilike sa prikazom arhiđakona Klaudija i njegovog sina, te biskupa Eufrazija i Svetog Maura (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 159, Slika 109.).....	30
Slika 24 – Biskup Eufrazije (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014.).....	30
Slika 25 – Gornji dio oltara biskupa Eufrazija (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 87, Slika 31.).....	31
Slika 26 – Mogući tlocrt domus ecclesiae (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 14.).....	32
Slika 27 - Mozaik sa prikazom kantharosa iz prvobitnog oratorija (I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 92, Slika 37.).....	33
Slika 28 - Mozaik sa prikazom ribe (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 86, Slika 30.).....	34
Slika 29 - Najvjerojatniji položaj prve crkve (izvor: http://bbqboy.net/best-preserved-early-christian-complex-world-porecs-euphrasian-basilica/ , preuzeto: 2.12.2016.).....	34
Slika 30 – Tlocrt predeufrazijeovog bazilikalnog sklopa, 5. stoljeće (prema I. Matejčić i P. Chevalier, 1998) (izvor: M. Vicelja Matijašić, <i>Istra i Bizant: neki povijesno ikonografski aspekti u interpretaciji umjetnosti 6. stoljeća u Istri</i> , Rijeka 2007, 58, Slika 37.).....	36
Slika 31 – Podni mozaik iz Predeufrazijeve bazilike, 5. stoljeće (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 26 – 27.).....	36
Slika 32 – Vanjski izgled kompleksa (izvor: http://www.istria-culture.com/en/euphrasian-basilica-i4 , preuzeto: 2.12.2016.).....	37
Slika 33 - Stupovi iz atrija (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 54 - 55.).....	38
Slika 34 - Srednji brod Eufrazijeve bazilike je odvojen od bočnih brodova sa devet para vitkih stupova od prokoneškog mramora koji nose zidove nad kojima lađa završava otvorenim krovom (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 9 – 10.).....	40

Slika 35 – Stupovi sa različitim kapitelima (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedarle di Parenzo</i> , Pula 2014, 44 – 45.)	40
Slika 36 – Unutrašnjost krstionice i krsni zdenac (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 70, Slika 18.)	41
Slika 37 - Tlocrt kompleksa Eufrazijeve bazilike; 1. Eufrazijeva bazilika (6. stoljeće), 2. Atrij (6. stoljeće), 3. Baptisterij (6. stoljeće), 4. Zvonik (16. stoljeće), 5. Memorija (6. stoljeće), 6. Sakristija (15. stoljeće), 7. i 8. Nova sakristija, 9. Kapela, 10. Kapela, 11. Ostatci starijih sakralnih prostora, 12. Biskupska palača (konsignatorij, 6. stoljeće), 13. Kanonička kuća (13. stoljeće) (izvor: M. Prelog, <i>The basilica of St Euphrasius in Poreč</i> , Zagreb - Poreč 1994, 13.)	42
Slika 38 – Ostatci mozaika na pročelju Eufrazijeve bazilike (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 60 – 61, Slika 6.).....	43
Slika 39 – Prikaz na gornjem dijelu trijumfnog luka (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 152 – 153.).....	45
Slika 40 – Prikaz konhe središnje apside (izvor: http://romeartlover.tripod.com/Parenzo.html , preuzeto: 17.8.2017.).....	46
Slika 41 – Posvetni natpis biskupa Eufrazija (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 166, Slika 119.).....	47
Slika 42 – Prizor Navještenja (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 170, Slika 123.)	47
Slika 43 – Prizor Vizitacije (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 171, Slika 124.)	48
Slika 44 – Prikaz Sv. Zaharije, anđela i Sv. Ivana Krstitelja (izvor: I. Matejčić, <i>Eufrasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 164 – 165, Slika 118.).....	49
Slika 45 – Prikaz u južnoj apsidi (izvor M. Prelog, <i>The basilica of St Euphrasius in Poreč</i> , Zagreb - Poreč 1994, 49, Slika 24.).....	50

Slika 46 - Prikaz u sjevernoj apsidi (izvor: M. Prelog, <i>The basilica of St Euphrasius in Poreč</i> , Zagreb - Poreč 1994, 49, Slika 23.).....	50
Slika 47 – Intarzije u donjem dijelu središnje apside (izvor: I. Matejčić, <i>Eufasiana, cattedrale di Parenzo</i> , Pula 2014, 174, Slika 126.).....	51
Slika 48 - Stare crkve Poreča i okolice (izvor: http://www.casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-62-2010-11-07.PDF , preuzeto: 3.12.2016.)	52
Slika 49 - Ostatci antičke arhitekture na području Marafora; †= crkvice, A = prvobitni hram, B = veliki hram, C = Neptunov hram, D = Comitium (izvor: A. Šonje, <i>Novi nalazi starokršćanske i ranosrednjovjekovne arhitekture u Poreštini</i> , Histria archeologica 1, sv.2, 1970, 65, Slika 4.)	53
Slika 50 - Crkva Sv. Eleuterija (izvor: http://www.casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-62-2010-11-07.PDF , preuzeto: 3.12.2016.)	54
Slika 51- Tlocrt crkve Sv. Petra na Zorni (izvor: M. B. Carre, I. Matejčić, F. Tassaux, <i>Parentium i južna poreština</i> , u: M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux (ur.), <i>Sjeverno priobalje Poreštine u antici</i> , Poreč 2012, 167, Slika 20.).....	56
Slika 52 - 3D rekonstrukcija kompleksa na Lorunu (izvor: M.B. Carre, F. Tassaux, <i>Kompleks Sv. Marina, Lorun i Červar</i> , u: M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux (ur.), <i>Sjeverno priobalje Poreštine u antici</i> , Poreč 2012, 95, Slika 9 - autor: Kosinožić, montaža: Marchiori)	58
Slika 53 - Dva primjera žiga na amforama Dressel 6B proizvedenima na Lorunu: lijevo se nalazi Domicijanov žig, prvi car koji se na Lorunu potpisivao: IMP(eratori) AVG(USTI) Ger(manici), desno je žig Calvije Crispinille, posljednje vlasnice prije no što je pod Dioklecijanom Lorun potpao pod carski posjed, (izvor: M.B. Carre, F. Tassaux, <i>Kompleks Sv. Marina, Lorun i Červar</i> , u: M. B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux (ur.), <i>Sjeverno priobalje Poreštine u antici</i> , Poreč 2012, 95, Slika 10 – autor: L. Damelet)	58
Slika 54 – Rekonstrukcija opekarske peći (izvor: K. Džin, V. Girardi Jurkić, <i>Rimska gospodarska vila u Červar Portu kod Poreča</i> , Pula 2005, 10.)	59

Popis izvora:

Plinije, *Naturalis Historia III*

Popis literature:

Baldini 1997

M. Baldini, *Parentium – Topografia antica*, Atti CRSR XXVII, Rovinj 1997.

Baldini 1988

M. Baldini, *Arheološka istraživanja arhitekture VI. st. na Poreštini*, Zagreb 1988.

Bulić 2012

D. Bulić, *Rimska centurijacija Istre*, Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli sv. 10, 2012, 50 – 74.

Cambi 2002

N. Cambi, *Antika*, Zagreb 2002.

Carre, Kovačić, Tassaux 2012

M.B. Carre, V. Kovačić, F. Tassaux, *Sjeverno priobalje Poreštine u antici*, Poreč 2012.

Čače 1993

S. Čače, *Broj liburnskih općina i vjerodostojnost Plinija*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru sv. 19, Zadra 1993, 1 – 36.

Degrassi 1954

A. Degrassi, *Il confine nord-orientale dell'Italia romana*, Bern 1954.

Ferenčić 1974

L. Ferenčić – *Najstarije crkve BDM u Istri*, Bogoslovska smotra 44(2-3), 1974, 303 - 320.

Girardi 2005

V. Girardi Jurkić, *Duhovna kultura antičke Istre*, Zagreb 2005.

Imamović 1987

E. Imamović, *Problem centurijacije rimske Istre*, Arheološka istraživanja u Istri i Hrvatskom primorju, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva sv. 11/2, Pula 1987, 69 – 74.

Kandler 1845

P. Kandler, *Cenni al forestiero che visita Parenzo*, Trst 1845.

Kandler 1908

P. Kandler – *Il foro romano di Parenzo*, Atti e memorie della Societa istriana di archeologia e storia patria 24, 1908, str. 205 – 209.

Marušić 1960

B. Marušić, *Istra u ranom srednjem vijeku: arheološko – povijesni prikaz*, Pula 1960.

Matejčić 2014

I. Matejčić, *Eufasiana, cattedrale di Parenzo*, Pula 2014.

Matijašić 1988

R. Matijašić, *Ageri antičkih kolonija Pola i Parentijum*, Zagreb 1988.

Matijašić 1998

R. Matijašić, *Gospodarstvo antičke Istre*, Pula 1998.

Matijašić 2009

R. Matijašić, *Povijest hrvatski zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb 2009.

Poropat 2010

E. Poropat, *Poreč*, Sušačka revija 70/71, 2010.

Prelog 1957

M. Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, Beograd 1957.

Prelog 1994

M. Prelog, *The basilica of St. Euphrasius in Poreč*, Zagreb – Poreč 1994.

Prelog 2007

M. Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, Zagreb 2007.

Rendić Miočević 1978

D. Rendić Miočević, *Per una nuova interpretazione dell'epigrafe sepolcrale del vescovo e confessor parentino Mauro*, u: Atti del IX congresso internazionale di archeologia cristiana 2, Roma 1978, 441 – 449.

Schiller 1971

G. Schiller, *Iconography of Christian art 1*, London 1971.

Starac 1999

A. Starac, *Rimsko vladanje u Istriji i Liburniji I*, Pula 1999.

Suić 1955

M. Suić - *Limitacija agera rimskih kolonija na istočnoj jadranskoj obali*, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru, 1955, 1-33.

Suić 1958

M. Suić, *O municipalitetu antičke Salone*, u: Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku, Split 1958, 11 – 42.

Suić 2003

M. Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 2003.

Škunca 2014

S. J. Škunca, *Prošlost crkve u Istri*, Pazin 2014.

Šonje 1966

A. Šonje, *Comitium Coloniae Juliae Parentium*, *Živa antika* 2, 1966, 397-403.

Šonje 1968

A. Šonje, 1968. – *Novo nađeni antički natpisi u Poreštini*, *Arheološki vestnik* 19, 1968, 433.–441.

Šonje 1970

A. Šonje, *Novi nalazi starokršćanske i ranosrednjovjekovne arhitekture u Poreštini*, *Histria archaeologica* 1, sv.2, 1970, 55 – 77.

Šonje 1971

A. Šonje, *Predeufrazijevske bazilike u Poreču*, u: Zbornik Poreštine 1, Poreč 1971, 219 – 264.

Šonje 1971a

A. Šonje, *Problematika zaštite krstionice Eufrazijeve bazilike*, u: Zbornik Poreštine 1, Poreč 1971, 345 – 371.

Šonje 1977

A. Šonje, *Ulomci antičkih natpisa i razni drugi nalazi koji su nađeni poslije Drugog svjetskog rata na području Poreštine u Istri*, Arheološki vestnik 28, 1977, 137. – 152.

Šonje 1981

A. Šonje, *Bizant i crkveno graditeljstvo u Istri*, Rijeka 1981.

Šonje 1982

A. Šonje, *Crkvena arhitektura zapadne Istre, područje Porečke biskupije od IV. do XVI. stoljeća*, Zagreb: Pazin, 1982.

Šonje 1991

A. Šonje, *Putevi i komunikacije u prethistoriji i antici na području Poreštine*, Poreč – Pazin 1991.

Vicelja Matijašić 2007

M. Vicelja Matijašić, *Istra i Bizant: neki povijesno – ikonografski aspekti u interpretaciji umjetnosti 6. stoljeća u Istri*, Rijeka 2007.

Elektronički izvori

<http://swirl.blogger.index.hr/post/marafor--porec/424812.aspx> (08.10.2016.)

<http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1706> (07.11.2016.)

K. Regan, B. Nadilo, Crkveno graditeljstvo, Građevinar 62, 2010, 1021 – 1033.

<http://www.casopis-gradjevinar.hr/~hsgiorg1/gradjevinar/assets/Uploads/JCE-62-2010-09-06.pdf> (23.11.2016.)

<http://www.casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-62-2010-11-07.PDF> (1.12.2016.)

<http://bbqboy.net/best-preserved-early-christian-complex-world-porecs-euphrasian-basilica/>
(2.12.2016.)

<http://www.istria-culture.com/en/euphrasian-basilica-i4> (2.12.2016.)

Časopis Građevinar – Preostale stare crkve u sjeverozapadnom dijelu Istre -

<http://www.casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-62-2010-11-07.PDF> (3.12.2016.)

http://www.crsrv.org/it/istra_vrijeme/PDF/pregled2.pdf, str. 138 (11.6.2017.)

<http://romeartlover.tripod.com/Parenzo.html>, (17.8.2017.)

<http://www.istrapedia.hr/hrv/706/povijest/istra-a-z/> (27.08.2017.)

Sažetak i ključne riječi

Grad Poreč je smješten na zapadnoj obali Istarskog poluotoka. Okolica Poreča je bila naseljena još od prapovijesti. Nakon što su osvojili poluotok, Rimljani su počeli s osnivanjem kolonija, a jedna od njih je bila i kolonija *Parentium*. Antički forum s kapitolijem je bio smješten na krajnjem zapadu porečkog poluotočnog prostora. U 3. stoljeću u Poreču je već postojala organizirana kršćanska zajednica na čijem je čelu bio biskup. Podni mozaici koji su pronađeni u oratoriju nekadašnje privatne kuće još uvijek su sačuvani sjeverno od postojeće bazilike. Današnja bazilika, posvećena Blaženoj djevici Mariji, sagrađena je u 6. stoljeću u vrijeme biskupa Eufrazija. U središtu apside nalazi se mozaik sa Marijom i Kristom koji sjede na tronu. Do Marije se nalaze anđeli, biskup Eufrazije i Sv. Mauro, prvi porečki biskup. Zbog iznimne važnosti i očuvanih mozaika, Eufrazijeva bazilika je 1997. godina upisana na UNESCO-vu listu Svjetske kulturne zaštite.

Poreč, Eufrazijeva bazilika, Neptunov hram, Marsov hram, castrum, Decumanus, Cardo

Abstract and key words

The city of Poreč is situated on the western coast of Istria. This area has been inhabited since prehistoric times. After conquering the peninsula two thousand years ago, Romans established on this location their colony called *Parentium*. The ancient Forum was situated on the westernmost point of the peninsula, and next to it was the Capitolium with temples. In the 3rd century the settlement had an organized Christian community with an early Christian complex of sacral buildings. The floor mosaic from its oratory, originally part of a large Roman house, is still preserved north of the Euphrasian Basilica. The present basilica, dedicated to Mary, was built in the 6th century during the period of Bishop Euphrasius. The center of apse is decorated with mosaics with Mary and Child sitting on the Heavenly throne. She is flanked by angels, Bishop Euphrasius and St. Maurus, the first bishop of Poreč. Because of its exceptional value, it has been inscribed on the UNESCO World Heritage List since 1997.

Poreč, Euphrasius basilica, Temple of Neptun, Temple of Mars, castrum, Decumanus, Cardo